

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2016/12

TARTALOM

◀ Az idők tanúja	2
<i>Elek Lenke</i>	
Az utolsó magyar koronázás	6
<i>Fónagy Zoltán</i>	
◀ A legnagyobb magyar „firkász”	10
<i>Fodor Béla</i>	
REFORMÁCIÓ 500	
Luther és a köztéri installáció esete	12
<i>Somogyi Krisztina</i>	
FÉNYIRDA	
Titkos udvarok	16
<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
◀ Simplicissimus Budapestje	18
TERESEDÉS	
Örökbecs	20
<i>Csontó Sándor</i>	
DÉLUTÁN	
Ez durva jó!	22
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
◀ Jókai, a szőlő	24
<i>Buza Péter</i>	
FÉNYÍRDA	
Mátyás, a vándor	27
Balla Zsófia: Szegények karácsonya	28
ÁRAMVONAL, FÜRÉSZFOG, CIKK-CAKK / A MODERNIZMUS MEGSZÉPÍTÉSE	28
<i>Csontó Sándor</i>	
◀ Az ismeretlen görli	30
Rippl-Rónaitól Vajdáig	30
Északi szenvedély a BFZ-vel	30
Gyermek/Kor/Kép	31
Musical látképekkel és angyalokkal	31
<i>Zappe László</i>	
ÉTKEZÉSI ÍRÓ	
◀ Finálé	32
<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST-szelet fagyasztva, egy kiló magos kenyér, két liter tej, három doboz gyümölcsjoghurt, gumicukor, szeletelt szalámi. A pénztárosnő motollakézzel rakogatja a kosár tartalmát, föl sem néz, lehúzza az árazó címkét, gyűlik a számla, jöhet a következő. Az arca mosolytalan gép, a bal kezén friss sebnyom, talán mégis emberből lehet; jöhet a következő. Rakja, áthúzza, számla, visszajáró, jöhet a következő. A vásárlók hálásak, mert nála hamar végeznek, jöhet a következő. A pénztárosnő gondolatai elkalandoznak, mereven mered maga elé, nem hibázik, lehúz, kihúz, visszasaad; jöhet a következő. Igazi pénztáros ő, reggeltől estig ezt csinálja, és örül, hogy csinálhatja, csak most éppen nem látszik rajta. Tán a sebhely? Vagy az időjárás? Esetleg az eszeveszett karácsonyi roham kedvetlenül? Fiatalos sorstárs következik a sorban, kissé közelebb hajol, mintegy megkülönböztetve mondandóját az akciós retkek kérdéskörétől, és a nő szemét keresve súgja: maga itt a legügyesebb pénztáros! A legügyesebb fölnéz, de a keze nem áll meg, rakogatja az árut, és ő is súg: köszönöm... Alig hallhatóan mondja, a tekintete szelíd-árva, s azt kívánja, bárcsak ne jönne még a következő.

A délelőtti műszaknak háromkor vége, a pénztárosnő átvedlik utcaiba; köpeny nélkül a vevők nem ismerik fel, amint a metróhoz igyekeznek. Útközben körbenéz, a csarnok előtt virágárus, mellette a gesztenyés, az átható illatnak nehéz ellenállni; hat szem egy adag, finoman melegíti a tenyerét. Úgy gondolja, megengedi magának, hogy egy megállónyit gyalogoljon, hiszen évek óta nem sétálgatott csak úgy a városban. Téli vízállat keveredik a kéményszaggal, hajók jönnek-mennek, kikötésre várnak, a parti szállodák kávézói és a korzó megtelik étellel, s mire átér a hídon, felgyűlnak az esti fények. Már a karácsonyiak.

Ez ilyen szép? Restelkedik magában, amikor a belváros fölé magasodó házakat nézegeti, és megfélekedik a reggeli rohanások és esti ájulások közben hallgatott hírekről: beomlott utak, életveszélyes sínek, elbaltázott tervek, mogorva költségvetés.

A pénztárosnő felsóhajt, mennie kell, eddig tartott a kirándulás, és az őszülő leveleken átkelve a kertváros felé veszi az irányt. A buszon zötykölődve eszébe jut, talán meghívhatnák a rokonokat, akik ezer éve nem jártak a fővárosban. Megmutatná nekik a Duna-partot, a Bazárt, a Kossuth teret, a Margit hidat, a Bálnát és a plázákat, a szökőkutakat és a bicikli-utakat, így ünnep előtt és ünnep alatt. S ezúttal nem beszélne a fonódó és a széteső véleményekről, csak egyszerűen örülnének annak, amivel turisták tízezrei dicsekszenek odahaza.

A gyerek már otthon van, éppen a leckével gyürkőzik, amikor belép, s az anya, ahogyan hónapok óta nem tette, most megsimogatja a fején: látod, milyen okos vagy? És másnap nem kell könyörögni a fölkelésnél, majd folytatódik, ahogyan minden nap: reggel útnak indul, és este hazatér; itt élnek ők egymásban, a legügyesebb pénztáros és a legszebb város: BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata

Pro Cultura Urbis díj 2007

XXXIX. évfolyam, 12. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988
szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

Olvasószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

**Angelus Róbert, Buza Péter,
Csontó Sándor, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, Mezei Gábor,
N. Kósa Judit, Saly Noémi,
Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje),
Zeke Gyula**

Facebook oldalunk szerkesztője:

Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:

1054 Budapest, Honvéd utca 3.
E-mail: budapestfolyoirat@summa-artium.hu
Honlap: www.budapestfolyoirat.hu

Kiadja

Summa Artium Nonprofit Kft.
Felelős kiadó: Török András
1054 Budapest, Honvéd utca 3.
Telefon: 318-3938, fax: 318-3938

Lapigazgató
Szűcs Andrea

A BUDAPEST partnere
a Városháza Kiadó

Kiadóvezető: Csomós Miklós
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1.
Telefon: 411-5000

Terjesztés:

HÍRVILAG Press Kft.
Telefon és fax: 411-0491
hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését az NKA támogatja

Tördelés:

Görög Gábor

Nyomdai munka:

Pharma Press® Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x

Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:

Publicisztika
(1. oldal)

A hátsó borítón:

Az utolsó magyar koronázás
(6. oldal)

Az idők tanúja

szöveg: Elek Lenke, fotó: Ráday Mihály

Naponta araszolunk át az Erzsébet hídon, rácsodálkozunk – ha olyan a kedvünk, és nem sűrű a köd – a páratlan budapesti panorámára, és közben futólag rápillantunk a híd lábánál a Belvárosi Nagyboldogasszony Plébániatemplomra. A legtöbb budapesti lakos és külföldi látogató számára ez egy a sok közül. Pedig az épület több figyelmet érdemel – maga az élő történelem, mondhatnánk, ha nem szégyellnénk ezt a közhelyet. De, mint kiderül, 21. századi történelem is.

A Nagyboldogasszony templomot akár képes történelemlékvé, egyben stílusgyűjteménynek is nevezhetnénk, annyiféle építészeti és művészeti korszak jegyeinek együttese. Pár hónapja megújulva fogadja látogatóit. Itt, a rómaiak által is stratégiai erődje, de már ez is egy korábbi helyőrségi maradványra épült. A régészek megállapították, hogy a Kr. utáni 4. századi parancsnoki épület falmaradványa a most kialakított altemplom oldalfalában rejtett. Feltárták a Szent István korában épült román templomot is, és arra a következtetésre jutottak, hogy a Vata-féle

pogánylázadáskor itt ravatalozhatták fel az 1046-ban megölt, az akkori nevén Kelen-hegyről kétkerekű taligán letaszított Gellért püspököt.

Imádkoztak Allahhoz és Jézushoz

A legújabb kori ásások felfedték, hogy az egyetem tömbje és a templom alatt a római katonai erőd Kr. u. 348 és 350 között épülhetett, amit egy kis bronzszobor és a 310 körül kiadott Constantinus-érme bizonyít. Megtálták az épület fűtőcsatornáját és a téglapadlós, fűthető helyiségeket. A 374-ben történt szarmata támadás után leégett, ám megmaradt néhány jelzett tégl

abból az időből, amikor civilek is lakhatták az erődöt. (Ez derül ki egyebek között a Budapesti Történeti Múzeum régésze, Beszédes József kutatási beszámolójából.)

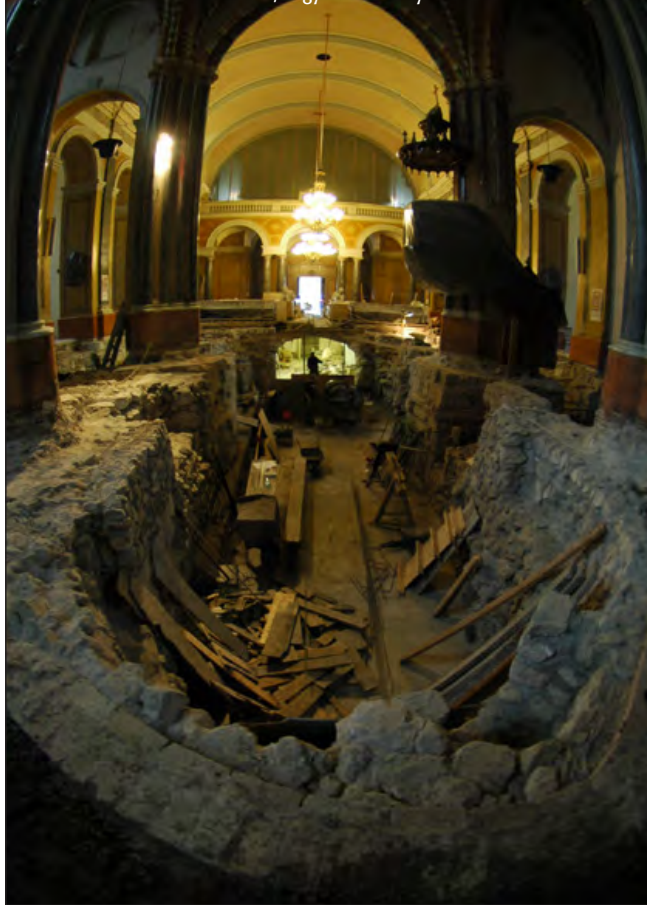
Az évszázadok alatt minden volt ez az épület, római erődötől török dzsámiig, temetőtől és gőzfürdőtől koronázási templomig –, amely tények önmagukban is jellemzik a magyar történelem mozgalmas és vérzivataros évszázadait. Imádkoztak benne Allahhoz és Jézushoz. És ami a legmeglepőbb, hogy ma is áll.

Rómer Flórisal kezdődött az épület régészeti, művészettörténeti értékeinek felfedezése a 19. század második felében. 1890-ben jelent meg a történetéről Némethy Lajos alapos munkája. 1895-ben felvetődött a templom lebontásának vagy eltolásának ötlete az Erzsébet híd építése kapcsán. A terv – bár egészen 1937-ig napirenden volt –, végül nem valósult meg, a műemlék épület az eredeti helyén maradt. Az 1932–44 között végzett ásást és falkutatást követően, illetve az 1944–45 évi háborús károkat felszámolva 1948-ra helyreállították a szentélyt, később a hajót és a tornyokat. 2010-ben feltárták a szentély keleti záródásának freskódíszzeit. 2014–15 között újabb ásást követően váltak láthatóvá a padlózat alatti ró

Először a főbejárat felőli, nyugati oldalon bontották ki a padlót, és tárták fel a föld alatti részt

Ezt követően került sor a keleti, vagyis a szentély felőli oldalra

mai és középkori maradványok. Ez után következhetett a belső tér helyreállítása.

Az eredményt ősszel újságíróknak is bemutatták, akik a legújabb rekonstrukció látványosságait *dr. Osztie Zoltán* plébános vezetésével ismerhették meg. Amint akkor elhangzott, a belső felújítás 600 millió forintba került, ennek egy részét a főváros, valamint a központi költségvetés állta, de az egyházmegyei magánadakozók forintjait is felhasználták.

A föld alá merészkedtünk először, hogy megtekintsük az ősi alapfalakat. Itt tárták fel a hajdani római helyőrségi épület parancsnoki szobájának kőből készült járólapjait, és láthatóvá tették az egykori vízvezetékrendszer kisebb szakaszát. A főváros legnagyobb épen maradt farkasfogas párkányzatú római kori falrészre különleges látnivaló. Az egyik kis oldalsó fülkében helyezték el az ide eltemetett hajdani előkelőségek csontjait, s a falra fölteszik a korabeli sírfeliratok tábláit.

A régészek rátaláltak a középkorban idetemetett nemesek maradványaira is. Négy méter mély feltáró árkot ástak a főbejárattól egészen az oltárig, ahol kelta kori edénymaradványokra is leltek.

A feltárt római kori emlékek egy része – ahogyan Beszédes József egy tanulmányában fogalmaz – bemutatható lesz a ki-

alakítandó altemplom mellett – *„ami mindenképpen örömteli fejlemény azok után, hogy a késő római erőd sokáig megtekinthető északi falát és egyik oldaltornyát a Március 15. tér rekonstrukciója során lényegében elfedték a látogatók elől”*.

A BUDAPEST 2014. évi decemberi számában részletesen beszámolt a munkálatakról. Az alaprajzot kísérő képaláírásban egy olyan mondat olvasható az altemplom átalakításával kapcsolatos megfontolások között, amit a fentiekhez mintegy ellenpéldaként kapcsolhatunk hozzá: *„A tervet vitatja a Műemléki Terveztanács, megkérdőjelezve, vajon kell-e a templom alatt egy újabb »liturgikus tér«, beáldozva a most feltárt római, középkori, török-kori és barokk részleteket?”*

Az altemplom végében lévő, egyszerű vörösmárvány lappal fedett új oltár köré most barokk apostolszobrok kerültek. Az áldott állapotban lévő Madonnát ábrázoló, carrarai márványból Nürnbergben faragott szobor tipikusan gótikus. Az oltár közelében találtak rá a *Proberger* kriptára (a mostani beavatkozás után ez sem maradt a helyén). A család feje hajdan serfőzőmester és Pest első bírása volt.

A román kori altemplom most hófehérre meszelt boltíves falait néhol freskótöredékek díszítik. A legérdekesebb, altemplomi

mélységű, új feltárású területeket a mai templomszint jobb oldali padsora mellett kialakított üvegjárदारól is megnézhetjük.

Bár tizennégy építészeti és művészeti stílus hagyta itt lenyomatát, a két legfeljebb a barokk és a gótikus. A barokk térfelet négyszakaszos, hevederekkel elválasztott, fiókos dongaboltozat fedi, melynek a középkori alapok megtartása miatt szokatlanul nagy a feszítvéje – tudtuk meg a sajtóbemutató az idegenvezetőtől. A bejárat felőli oldalon a toszkán kőoszlopokon nyugvó, félköríves árkadokkal és reneszánsz kőbáb-korlattal ellátott kórus húzódik. A barokk szakaszban a főhajó mindkét oldalán kis oldalkápolnák sorakoznak. A gótikus szakaszon a két rövidebb és egy tágasabb boltszakasz pillérekötegei és keresztboltozatos mennyezete nyújtanak érdekes látványt. A két reneszánsz pasztofóriumban az egyik arany ereklyetartó *Szent László* király, a másik pedig *Árpád* *Szent Erzsébet* csontmaradványait őrzi.

A templom koncertorgonáján gyakran játszott és a kórust is vezényelte itt *Liszt Ferenc*, akinek emlékét márványtábla őrzi. A mester évekig élt a templom plébániaházának emeletén, amíg meg nem épült a konzervatórium, ahol megkapta pesti lakását.

A főoltár kegytartójában, a velencei pátriárka pecsétjével ellátott ereklyetartóban megismerhetjük *Szent Gellért*nek az itáliai Muránóból hazahozott sarokcsontját.

Egymásra épülő korok dokumentuma...

Belépődíj – miért is?

A plébános ezen az őszi sajtóbejáráson közölte: belépődíjat szednek. Az ezer forintos, illetve három eurós belépődíj fejében négy nyelvű részletes, tízoldalas tájékoztató füzetet is kapnak a turisták, és a látogatók számára szakavatott idegenvezetést biztosítanak. Az imádkozni jövőre külön útvonalon juthatnak el a padokhoz. Ám amikor a minap beléptem a templomba, senki nem kérdezte tőlem, miért jöttem. Imádkozni akarok-e, vagy csak megtekinteni a közpénzből fedezett több éves munka eredményét. Az egyik barátomnak azt mondták, ők tudják, kik szoktak itt imádkozni, ismerik őket. Turisztikai terméknek, bevételt termelő létesítménynek tekintik a templomot – hasonló a helyzet a Mátyás templommal is. A belépődíjat persze sokféle hasznos célra lehet fordítani, de a nem profitra törekvő templomok is: működnek.

Néhány, részben ezzel összefüggő kérdésünkre – amelyeket e-mail-en elküldtünk – szerettünk volna választ kapni. Érdeklődésünk arra irányult, hogyan alakult a be-
ruházási összeg összetétele, mire fordítják a

turisztikai bevételt, mennyire rúgott eddig ez a summa, hányan látogatták a templomot, honnan lehet kideríteni, hogy valaki csak imádkozni jön-e ide, vagy másért. Többszöri levélváltás után közölte a turisztikai és kommunikációs referens (!), hogy nem kívánnak lapunknak interjút adni.

Én magam több alkalommal ellátogattam ide. Legutóbb be sem tudtam lépni, mert tatarozzák a főbejáratot! Az oldalbejáratnál egy igénytelen kivitelű „ticket” felirat tájékoztatja a bóklászó turistát, hol tekintheti meg belülről Isten házáat. Odabent a pénztárnál egy kedves hölgy fogad, mondom, csak be szeretnék pillantani – tessék csak – mondja, és nem kér pénzt, nem ad jegyet. Arról a három fiatal franciától, akik utánam érkeznek, lerí, hogy nem magyarok – tőlük persze kér. Meglepve konstátálom, hogy a templom egy része el van barikádózva odabent: építkezés miatt. Mikor pedig kifelé jövök, látom, hogy az épület oldalában is folyik még a tatarozó munka.

Azok a fránya franciák!

Weblapjuk izléses, visszafogott, mutatós, naprakész. Számos információval szolgál a programokról, megtudjuk, mikor van olasz és angol nyelvű, az altemplomban pedig gyertyafényes szentmise, amely bizonyára azoknak is élmény, akik nem gyakorló hívők.

A weblapon elérhető a Pesti Főtemplom című újság is. Tanulságos lapozgatni. Meglepő írásokkal találkozhat ebben az is, akinek semmi köze nincs a katolikus valláshoz. Például az októberi számból megtudhatjuk, hogyan éltek pár ezer éve a zsidók Palesztinában, milyen volt a társadalmi berendezkedésük, mivel foglalkoztak, milyen jogai voltak és nem voltak a zsidó asszonyoknak. De olyan témákat is boncolgatnak a szerzők, mint Értelmelem és érzelem – és most nem *Jane Austenre* gondolunk – A szabad akarat és a lelki egészség, valamint Politika és erkölcs.

A lap 20. számában dr. Osztie Zoltán plébános számol be egy katolikus francia újságíróval készült interjújáról is, amely végül nem született meg: *„Pár héttel ezelőtt megkeresett a francia (katolikus) napilap, a Lacrois újságírója, hogy a magyar állapotokról interjút készítsen. A közvetítő egy tolmács volt, aki velünk fölvette a kapcsolatot. A megbeszélés napon egy öntudatos, kicsit felsőbbrendű magas úr jelent meg a fordító hölgygel. Kérdéseket tett föl a mai magyar valóságról. Köszönetemet és örömeimet fejeztem ki amiatt, hogy az általa írt cikk révén talán kicsit reálisabb kép is eljut a nyugati világba rólunk, mint amit általában a sajtó kialakított*

A boltozatos előtér az altemplomban, amelybe a nyugati kapu belső oldaláról lehet lejutni

A keleti oldalon kialakított új, miszésésre is alkalmas terület

A visszaépített padlóba illesztett üvegezett járófelület alatt megtekinthető a régészeti feltárás meghagyott része

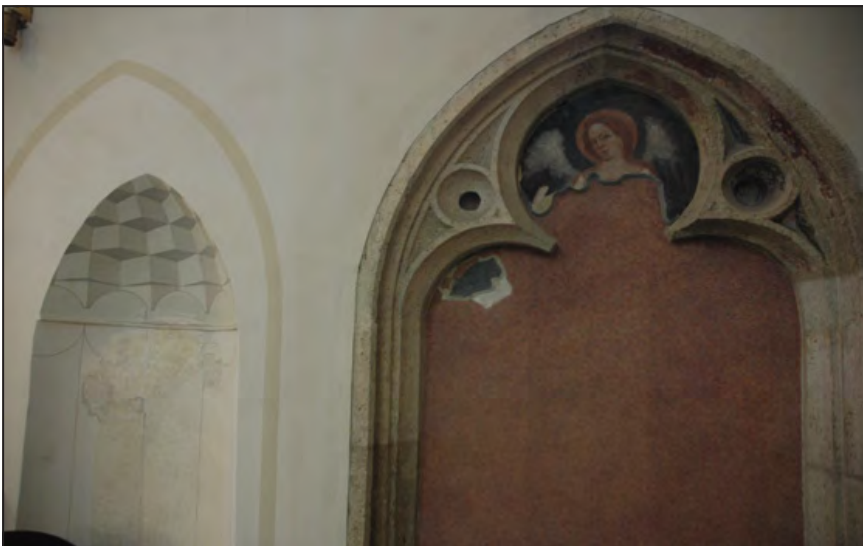
Fotó a felújítás utáni állapotról

és folyamatosan erősít. Adtam egy leírást az életünkről. Szóltam azokról a történeésekről, amelyekre büszkék vagyunk. Arról, ahogyan a magyar kormány kezeli a migráns ügyet, amellyel példát mutat Európának. Említettem az Európai Unió hazug politikájával szemben miniszterelnökönk realpolitikáját. Ezzel szemben (például) az osztrák kancellár gyalázkodó, hazug magatartása áll. Ő azóta megbukott, de Magyarországtól senki sem kért bocsánatot a valótlan állítások miatt, melyek megítélésünket jóvátehetetlenül torzították, rontották... A dekadens nyugat tanulhat tőlünk, mi most is védjük őket. A tapasztalat az, hogy példánkat, megoldásainkat előbb vagy utóbb követik. Ezek után érdekes volt a tolmács hölgy vélekedése. Megállapította, hogy a francia úr egyre inkább

kedvét veszteni látszott, egyre lehangoltabbnak tűnt. Végül megmutattam az ásatásokat és a rekonstrukciót, mely dokumentálja magyar nemzetünk ezer éves keresztény múltját. A talajt vesztett Európa csatlakozhat hozzánk!...

Megállapodtunk, hogy – szokás szerint – vendégünk a cikket megírja, elküldi és jóváhagyásával jelenhet meg. A beszámoló hazánk helyzetéről mind a mai napig nem készült el! Talán, mert nem egyezik meg a mondandó azzal az előítélettel, mely Magyarországot sújtja, s melyet az újságíró alátámasztani kívánt? Talán, mert a liberalizmus meghatározta az ő hozzáállását is, melynek következménye, hogy gondolkodhatunk és mondhatunk mindent, ami az ő ideológiájuknak megfelel, azon kívül

A nevezetes török-kori imafülke, a mihrab (a Mekka felé néző déli oldalfalban alakították ki) és egy gótikus fülke

pedig semmi nem számít? Az úr nyitott érdeklődéssel valóban ránk volt kíváncsi, vagy mi szél hozta hozzánk? Tapasztalat bizonyítja, hogy az igazság előbb-utóbb napvilágra kerül!" ●

Évszázadok krónikája

- 1211-ben itt jegyezte el a gyermek (Szent) Erzsébetet Lajos, türingiai őgróf
- 1242-ben a tatárjárás elpusztította az épületet
- 1370–1490 között (Anjou) Nagy Lajos király háromhajós gótikus templomot építtetett a helyére
- 1490-ben itt koronázták meg Ulászló királyt
- 1541-ben török dzsámi lett belőle, a korból fennmaradt egy imafülke, egy úgynevezett mihrab, amely szokás szerint Mekka irányába, a Kába-kő felé néz. Az imafülke formája sem véletlen: Allah fülkagylóját idézte a török hívőknek
- Evlia Cselebi utazó két török gőzfürdőt is említ páratlan értékű forrásmunkának számító útinaplójában
- 1686-ban a templom leégett, de megmaradt a középső, gótikus csarnok, amelyet 1725-ben kijavítottak
- 1713-ban ismét tűzvész pusztított a templomban. Az épület körüli temetőt a piarista rendház és iskola építésekor felszámolták
- 1739-ben kapta meg barokk stílusát
- 1805–1808 között Hild János restaurálta
- 1860-ban itt ravatalozták fel gróf Széchenyi Istvánt
- 1867-ben I. Ferenc József császár itt esküdött meg, hogy megvédi a magyarokat minden támadástól, mielőtt megkoronázták a Mátyás-templomban
- 1889-ben Steindl Imre felújította a szentélyt, freskókkal és Zsolnay-kerámiákkal díszítette, valamint eltávolította az 1836-os oltárt, Hild József alkotását, amelyet Rákoskeresztúrra szállított
- 1944-ben az egyik torony és a szentély megsemmisült. 1945-ben Gerő László végezte a helyreállítást, az új oltár elhelyezését
- 1957-ben került a helyére az új toronysisak
- 1976–77-ben újították fel a barokk templombelső
- 2002-ben helyezték ide Gellért püspök ereklyéit Muránóból. 2006-ban pedig ide kerültek Szent László és Szent Erzsébet ereklyéi is
- 2010-ben megtalálták a főoltár mögé befalazott XIV. századi gótikus Madonna-freskót
- 2011-ben a templom előtti park (Március 15. tér) restaurálása során Mezős Tamás helyreállította a homlokzatot. A felújítás tovább folytatódott
- 2016. augusztus 14-én – a Budapesti Történeti Múzeum régészeti feltárása és a teljes felújítás után – Erdő Péter bíboros avatta fel a templomot

Az utolsó magyar koronázás

Fónagy Zoltán

Buda az újkorban háromszor volt királykoronázás színhelye: 1792-ben I. Ferenc, 1867-ben Ferenc József avatási ceremóniája zajlott a Várban. Az utolsó magyar királyt, IV. Károlyt 1916. december 30-án koronázták királlyá. A javában zajló világháború közepette az ünnepségek szerényebbek voltak, mint 1867-ben, s azokat biztonsági okokból a Vár területére korlátozták, de azért igyekeztek minél többet felmutatni a történelmi Magyar Királyság fényéből.

IV. Károly koronázása. A képet Felix Schwormstädt, a Leipziger Illustrierte Zeitung rajzolója készítette. Bánffy Miklós szerint ő volt az egyedüli neves külföldi tudósító az eseményen, s a fotográfusokkal együtt „egy szűk odúban”, a lebontott szószékben kapott helyet.

1916. november 21-én néhány hetes betegeskedés után meghalt a 68 éve uralkodó *Ferenc József*. *Tisza István* miniszterelnök már másnap kifejezte a magyar kormány kívánságát, hogy a koronázásra minél előbb, még az év vége előtt kerüljön sor. A nyilvánosság számára a fő érv az volt, hogy a költségvetési törvény szentesítése teljes jogkörű uralkodót kíván, s zavarokhoz vezetne, ha Magyarország érvényes költségvetés nélkül váгна neki az új évnék. Valójában arra szerettek volna mielőbb garanciát kapni a koronázás jogi formáságai révén, hogy az új uralkodó nem fogja bolygatni a magyar szupremáciát biztosító dualista berendezke-

dést a Monarchia keleti felében. (Az előző trónörökös, *Ferenc Ferdinánd* nem csinált titkot „felforgató” szándékaiból.)

A 18–19. századi trónváltások során még 3–9 hónapba telt, amíg az uralkodó halálát követően utóda fejére teheték a koronát. Távírók és vasutak nélkül hónapokba telt az országgyűlés összehívása, a követek megválasztása és gyülekezése, akik aztán hosszasan alkudoztak a királlyal a koronázási hitlevélről, amelyet a rendek fegyverként használtak kiváltáságaik megvédésében. 1916-ban azonban az információk már távirón és telefonon száguldottak, az újságok révén másnapra

a legtávolabbi vidékek lakói is részletesen értesültek az eseményekről és tervekről. A résztvevők és a kíváncsiak vasúttal órák alatt a helyszínre érhettek, ahol egy európai nagyváros idegenforgalmi infrastruktúrája szolgálta ki őket. A technikai előkészületekhez színvonalas művészi és ipari háttérre lehetett támaszkodni Budapesten. A kiegyezéssel létrejött államjogi keretek a folyamatos heves politikai csatározások ellenére stabilak voltak, a háború közepette sem Budapesten, sem Bécsben nem akarták bolygatni a működőképes rendszert – érdemi alkudozásra nem kellett számítani a trónváltozás kapcsán.

Hagyomány és aktualitás

A koronázási ünnepségek államjogi szempontból lényeges mozzanatai pontosan meghatározott szertartásrend szerint zajlottak, sőt, az uralkodás legitimitását egyenesen ezek betartásához kötötték. Az ünnepélyes események más elemei viszont – például a helyszínek – a körülményektől vagy a király egyéni kívánságaitól függően változhattak is. A szertartás egyik része a katolikus liturgia keretébe illesztett, a királyi hatalom isteni eredetét megjelenítő szakrális cselekményekből állt. Ezek sorába tartozott a tulajdonképpeni koronázás is. A szertartás világi része (az uralkodói eskü és a négy kardvágás) politikai aktus volt, amely azt demonstrálta, hogy az uralkodó és alattvalói viszonya szerződészerű, kölcsönös kötelezettségeken alapul.

A rituálé számos középkori, koraújkori elemet tartalmazott. Ezek egy jórészt szóbeliségen alapuló társadalomban még komoly jelentőséggel bírtak, ám a 20. század elején már anakronisztikusnak tűntek. A háborús körülményekre is hivatkozva számos közéleti személy szorgalmazta, hogy a koronázási ceremóniát egyszerűsítsék egy ünnepélyes templomi szertartásra. A

politikai elit döntő része azonban ragaszkodott az évszázados szertartásrendhez. Indokolt volt ez abban a politikai kultúrában, amelyben a történetiségre, a régiségre az egyik legfontosabb érvként, a legitimitáció forrásaként hivatkoztak mind az osztrák-magyar közjogi vitákban, mind a magyarság előjogait megkérdőjelező nemzetiségi törekvésekkel szemben.

A koronázás helyszínét illetően 1916-ban nem igazán volt vita. Bár a politikai-kormányzati centrum 1848 óta egyértelműen Pest volt, a budai vár – benne a királyi rezidenciával – szimbolikus jelentőségét nem vonták kétségbe. Ugyanígy nem veszélyeztette a Mátyás templom állami-nemzeti főtemplom jellegét az 1906-ban felszentelt Szent István Bazilika: a hivatalos állami vagy uralkodói reprezentáció helyszínéül továbbra is a Schulek Frigyes által átépített templomot használták. A forgatókönyv alapjául Ferenc József 1867. június 8.-i koronázása szolgált, ám a téli időjárásra, valamint a háborús körülményekre tekintettel az ünnepség eseményeit teljesen a Várra korlátozták. (I. Ferenc 1792-ben a Vízivárosban, Ferenc József 1867-ben a pesti Duna-parton abszolválta az esküt és

a kardvágásokat.) Bizonyos egyszerűsítéseket is elhatároztak, nehogy a lövészárkokban szenvedő milliók és a nehéz életkörülményekkel küszködő hátszágaiak az elit érzéketlenségét olvassák ki a hivalkodó reprezentációból. Nem vettek igénybe másik templomot az aransarkantyús vitézek avatására (ez a Helyőrségi templom lett volna), és elmaradt a hagyományos pénzszórás a nép közé, valamint a vérmezei népünnepély ökörsütéssel és ingyen borral.

Az 1916-os koronázás sajátossága a korábbiakhoz képest, hogy az esemény megtervezésében és rendezésében a magyar országgyűlés szinte szabad kezet kapott. (1848 előtt még inkább az udvari hivatalok akaratára érvényesült, Ferenc József 1867-es koronázásakor pedig a két fél al-kudozása során alakult ki a szertartás rendje.) A végrehajtást a Koronázási Ünnepélyt rendező Bizottságra bízta, amelyben a parlament, a minisztériumok, az udvartartás, a katolikus egyház és a főváros képviselői mellett számos társadalmi szervezet is helyet kapott. A protokolláris jellegű bizottság Ferenc József temetésének másnapján ült össze, és a tényleges munkát azonnal négy (forgalmi, biztonsági, „közönségszer-

A király az eskü után koronával a fején lovagolt a Szent György térre. Előtte – szintén lovon – Tisza István haladt.

Az új aransarkantyús vitézek a Mátyas templom előtt

vezési”, valamint művészeti és műszaki albizottságára bízta.

Egy kreatív arisztokrata

Az előkészületek oroszlánrésze a művészeti és műszaki albizottságra hárult, amelyet a kreatív arisztokrata, *Bánffy Miklós* gróf vezetett. Az íróként, díszlet- és jelmeztervezőként is elismert *Bánffy* nak, az Operaház és a Nemzeti Színház intendánsának volt döntő szava a koronázás vizuális elemeit illetően. Legfontosabb munkatársként négy fiatal építész vett maga mellé: *Györgyi Dénest*, *Lechner Jenőt*, *Kós Károlyt* és *Pogány Móricot*. Az ő terveik alapján alakították át a Mátyas templomot az ünnepre. A berendezést eltávolították, és a nagyobb befogadóképesség érdekében lelátószzerű tribünöket építettek, kialakították a reprezentatív trónusokat a királyi párnak, a Schulek-féle mozgalmas falfestést ünnepélyes sötétvörös drapériákkal fedték el, az addigi gázvilágítást elektromosra cserélték, a bejárat elé az eső és hó ellen is védelmet nyújtó látványos baldachint készítettek.

A szabadtéri esküt színházi szakemberként *Bánffy* a Halászbástyára álmodta, ám a budapesti főkapitány biztonsági okokból határozottan elutasította, hogy

ilyen nyílt térre állítsák ki a királyt. Így a Szentháromság-szobor elé emeltek egy emelvényt *Pogány Móric* tervei alapján. (Az ideiglenes anyagokból sebtében készült teraszt több kőből is megépítették, de az 1945-ös ostromban súlyosan megsérült, és maradványait a szobor helyreállításakor elbontották.) A másik szabadtéri színhely, a koronázási domb számára a Szent György téren találtak elegendő tágas területet. A Sándor palota déli falának vonalában emelt, gyeptéglákkal fedett magaslathoz minden törvényhatóság küldött földet valamilyen történelmi nevezetességű helyről. A domb építőanyaga azonban nem ez a „szent” föld volt: az 5–5 kilogrammos csomagokat szimbolikusan helyezték el a dombban, és az ünnepségek után „ereklyetartókba” porciózva, jótékony célra el is adták. A királyi palota és a templom közötti utat zászlókkal és növényi díszekkel – girlandokkal, koszorúkkal, lombfüzérékkel – díszítették fel, a Dísz térre fából és gipszből obeliszkeket emeltek, a Tárnok utca és a Szentháromság tér kevésbé reprezentatív házainak homlokzatát pedig drapériákkal takarták el.

Az előkészületekhez tartozott a koronázás nyilvánosságának szabályozása is. Érdeklődésben persze nem volt hiány, sőt

a viszonylag szűk tér miatt, biztonsági okokból inkább a tömeg távoltartása volt a szervezők feladata. A látványos eseményeket, mint *Ferenc József* koronázását, *Kossuth Lajos* temetését vagy a millenniumi menetet az előző évtizedekben százazrek tömeghisztériáig fajuló érdeklődése kísérte, ezúttal viszont csak nyolcezer nézőt terveztek beengedni a Várba. Az útvonal mentén kilenc tribünt állítottak fel: a Szentháromság téren és a Siklónál – az eskü, illetve a kardvágás helyszínén – fedett „VIP-páholyt” emeltek, a többire pedig a középosztály képviselőinek osztottak, illetve árusítottak jegyeket. A szektorokra osztott járdákon is csak jeggyel rendelkezők fagyoskodhattak, a Várnegyedet ugyanis a koronázás hajnalán teljesen elzárták a várostól. Bár ezt előre közzétették, mégis optimista kíváncsiak tömegei kerekedtek fel reggel, akik a Várhegy lejtőin várakoztak órákon át, hogy legalább a harangozás és az ágyúlövések révén közelről követhessék az eseményeket. A térszűke miatt a személyesség élménye keveseknek adott meg, ám az előző évtizedek technikai vívmányainak – fotográfálás, filmezés –, valamint a sajtó tömegessé válásának köszönhetően az utolsó királykoronázásról mégis olyan széles körben jutottak részle-

tekbe menő információkhoz az emberek, mint soha korábban.

A ceremónia

Az ünnepek már december 27-én megkezdődtek, amikor *Károly* és neje, *Zita* királyné kisfiukkal, *Ottó* trónörökösrel Budapestre érkezett. A Nyugati-pályaudvartól feldíszített útvonalon, éljenző közönség sorfala közt, nyitott hintón hajtottak a Várba. Este 6 órakor fogadta a király a koronázási hitlevelet átadó országgyűlési küldöttséget a palota tróntermében. A választ – miszerint a hitlevelet elfogadja – másnap délelőtt közölte az uralkodó az újból megjelent deputációval. Forma szerint ekkor vált biztossá, hogy tényleg lesz koronázás: ennek első következményeként délután áthozták a koronát (a mai OSZK 7. szintjén található) őrzőhelyéről a király lakosztályába, hogy a bélését Károly fejéhez igazítsák. 29-én a koronázási jelvényeket átvitték a Mátyás templomba, hogy a másnapi szertartást a Loretói kápolnában várják.

December 30-án az országgyűlés kora reggel testületileg indult a Mátyás templomba, ahol már gyülekeztek a vármegyék, a városok és más testületek díszruhás küldöttei. A koronázó menet – egy huszár-század, a főváros küldöttsége, a zászlós-urak és palotahölgyek, gróf Tisza István miniszterelnök, majd a király és királyné a kis trónörökösrel – díszkocsikban érkeztek a Szentháromság térre. Ágyúörgés és a főváros összes harangjának zúgása közben vonult be a királyi pár a templomba. A szertartás nyitányaként a király az oltár előtt térdelve letette az igazságosság és béke esküjét a hercegprímás előtt, aki ezután szentelt olajjal megkenete karját és a vállközét. Szent István palástját már a trónja előtti térdeplőn terítették rá, hogy a misét, amelynek csúcspontját a tulajdonképpeni koronázás jelentette, már ebben hallgassa. A koronát – az 1867-es mintát követve – a miniszterelnök és a hercegprímás tette Károly fejére. A beiktatási ceremónia után következett a királyné megkoronázása, amelynek keretében a király fejéről addig visszavett koronát a vállához érintették.

A koronázási mise után a királyné és kísérete elhagyta a templomot, a király pedig aranysarkantyús vitézeket avatott. A máskor pusztán protokolláris mozzanatnak különös drámaiságot kölcsönzött, hogy a kitüntetéshez ezúttal egy éppen zajló borzalmas háború ötven súlyosan rokkant tisztje sorakozott fel, akiket Bánffy, a drámai hatások szakértője díszmagyar helyett csukaszürkében vonultatott fel.

A szertartás után az uralkodó kivonult a templomból a Szentháromság-szobor előtt fölállított emelvényre, hogy elmondja a koronázási esküt. Ezt követően lóra ült, s fején a koronával, vállán Szent István palástjával hosszú menet kíséretében a Szent György térre vonult, hogy a domb-ra fellovagolva megtegye a négy kardvágást a világ négy tája felé. Két év múlva kiderült, hogy a szimbolikus ígéretet IV. Károly nem tudta megtartani...

A ceremóniák sora a Várpalotában a jelkés koronázási ebédrel – a királyi asztalra közönség előtt felszolgált 18 fogás valójában érintetlen maradt –, illetve az országgyűlés 100000 koronás (aranypénzekben) koronázási ajándékának átadásával zárult. Este 6-kor a királyi család udvari vonata már ki is gördült a Nyugati pályaudvarról. A gyors távozás – és a szertartás viszonylagos exkluzivitása – bizonyos kielégületlenséget hagyott a fővárosi közvéleményben. ●

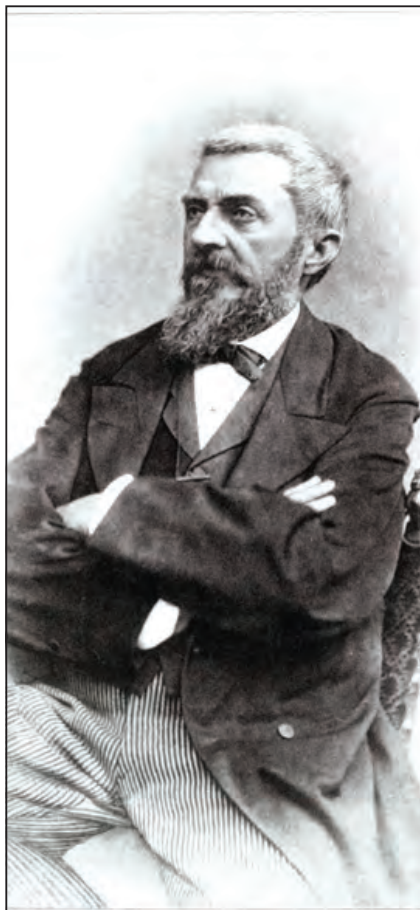
IV. Károly koronázási díszben. A modern médiaviszonyokhoz alkalmazkodva, az uralkodóról, és a királyi családról már a koronázást megelőző este elkészítették a királyi palotában a sajtónak, illetve képeslapokra szánt fotókat, azaz megelőlegezték a szertartást.

A legnagyobb magyar „fúrkász”

Fodor Béla

Budapest fürdőváros. A város földjének mélye számtalan gyógyító erejű hőforrást rejt, ezeknek a felkutatása és felszínre hozása tette lehetővé, hogy ez az állítás igaz legyen. Ezen az úton az első, döntő jelentőségű lépést 150 évvel ezelőtt, 1866-ban Zsigmondy Vilmos tette meg a Margitszigeten.

A képek forrása: FSZEK Budapest Gyűjtemény

Zsigmondy Vilmos

Azon a zúzmarás, december végi reggelen komor férfiak csoportja topogott fázósan a Margit-sziget nyugati felén, az óbudai zsinagógával szemben: a Duna felett gomolygó köd miatt alig-alig derengett elő a túlpartról. A csoport központi alakja egy szakállas, szúrós tekintetű férfi volt, aki rövid várakozás után kurtán csak ennyit mondott: „kezdhetjük a fúrást!”

Nos, így tudjuk elképzelni a Margit-szigeti hőforrások feltárásának kezdetét, az akkor 45 éves Zsigmondy Vilmos vezetésével.

Az akkor már országosan ismert bányamérnök életpályája idáig teljesen hétköznapi módon, képességei és érdeklődése szerint alakult. Pozsonyban

született 1821. május 14-én, jó nevű értelmiségi családba. Édesapja az evangélikus líceum tanára, majd igazgatója volt. Középfokú tanulmányai után a fiú a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia bányászati szakára iratkozott be, ahol 1842-ben jeles eredménnyel végzett.

A tehetséges és ambíciózus fiatalembert hamarosan a Krassó-Szörény vármegyei Resicára nevezték ki bányamérnöknek. Itt érte az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kitörése. Zsigmondy, aki lelkes híve volt a reformkor és *Kossuth* eszméinek, a resicai vasgyárban fegyvert és löszert gyártott a magyar kormánynak. Ezért a világosi fegyverletétel után hat év várfogságra ítélték. Szerencséjére barátai és a helybéli polgárok tömeges kérésére 1850-ben kegyelemben részesítették. Szabadulása után kincstári állást nem vállalhatott, ezért baráti segítséggel gróf *Sándor Móric*, az Ördöglovas annavölgyi bányájának vezetésével bízták meg. A következő években érdeklődése a földtan és a bányászat mellett, egyre inkább az artézi vizek feltárása felé fordult. Ezért és a városi lét biztosította nagyobb lehetőségek miatt 1860-ban Pestre költözött, és önálló bányaugynöki irodát nyitott.

Zsigmondy földtani kutatásai alapján biztosra vette, hogy a Dunától Keletre is léteznek föld alatti hőforrások, csak elég mélyre kell fúrni. Ezért kidolgozott egy speciális technikát, amit a Margit-szigeten is alkalmazott. Már a középkorból származó írott források is említést tesznek arról, hogy a sziget északi részén, a Duna alacsony vízállásakor hőforrások bugyognak elő. Ezt a jelenséget maga Zsigmondy is tapasztalta, ezért itt kezdte meg a fúrást százötven éve, 1866. december 21-én. Mintegy fél év múlva, 1867. május 13-án, 118 méter mélységből 44 Celsius fokos meleg víz tört elő a mélyből. Zsigmondy sikerrel járt. Az itt feltárt hévizekre épült fel 1868–1870 között Ybl Miklós tervei alapján a Margit-fürdő elegáns épülete.

A sikeren felbuzdulva 1868-ban hozzákezdett élete talán legnehezebb és legmerészebb vállalkozásához: Pesten, a Városligetben keresett hőforrást. A sikerben a szakemberek nagy része erősen kételkedett, de a főváros vezetését meggyőzték a mérnök eddigi sikerei, és engedélyt adtak a fúrásra. A kutat a mai Hősök terén állították fel.

A munka során számos nehézség jelentkezett, ami miatt az többször is félbeszakadt. De Zsigmondy bízott tanulmányaiában és vizsgálataiban, s még személyes vagyonát is kockáztatta a folytatásért. És ismét igaza lett: 1878. január végén a 970 méter mély kút fúrását sikeresen befejezte. A feltörő hévíz a magas gáztartalom miatt formi látszott, és a szabadba kerülve – a magas oldott ásványtartalom miatt – mésztufa jellegű lerakódásokat, kiválásokat eredményezett. Ez a kút akkor Európában a legmélyebb fúrások közé tartozott. A munkákat sikeresen befejezve a kút naponta 1200 köbméter 73,8 Celsius fokú vizet szolgáltatott. Föléje egyszerű építményt építettek, amit Zsigmondy „fúrháznak” nevezett el. Ezt 1884-ben lebontották, és helyette Ybl Miklós tervei alapján egy díszkút épült. A Gloriette nevű építmény egy 2,5 méter magas, hatszögletű, ballusztetes korláttal keretezett terasz volt, amelynek közepén egy 24 méteres zászlótartó rúd állt, talapzatához két oldalról lépcső vezetett fel. (Az Ezredéves emlékmű építése miatt 1898-ban a díszkutat áttelepítették a Széchenyi hegyre, ahol emlékműként és kilátóként szolgál.)

Ebből a vízből kezdetben a Nádor-szigeten ideiglenesen kialakított Ártézi fürdőt, majd később a Széchenyi Gyógyfürdőt látták el forró gyógyvízzel. A munkálatok közben a fúróiszapban felfedezett mészvázak egysejtűek mikroszkópos tanulmányozása közben Zsigmondy egyik szemére megvakult. Ez és a megfeszített munka okozta kimerülés arra készítette, hogy fellendült vállalkozása irányítását átadja unokaöccsének, *Zsigmondy Béla* gépészmérnöknek, ő maga

A Margit-szigeti Margit fürdő (Klösz György felvétele)

Ártézi kút a Városligetben (Vasárnapi Ujság, 1878)

A Gloriette-díszkút (Klösz György felvétele)

pedig a továbbiakban csak tudományos és szakértői munkával foglalkozott. (Zsigmondy Béla a vállalkozás működésének súlypontját az Alföldre helyezte át, fellenértve az alföldi települések jó minőségű artézi vizekkel való ellátását.)

Zsigmondy Vilmos szakmai munkája mellett széles körű társadalmi, közéleti tevékenységet is folytatott. Pestre költözése után városi képviselővé választották, később az egyesített főváros törvényhatósági bizottságának is tagja lett. Tevékenyen részt vett a Duna szabályozási munkálataiban és a főváros vízellátásának megszervezésében, jelesen a káposztásmegyeri vízmű mielőbbi megépítését sürgetve. A Fővárosi Közmunkák Tanácsának, amelybe 1875-ben választották be, haláláig aktív tagja maradt. A Szabadelvű Párt tagjaként pedig hosszú éveken át képviselte a bányavárosokat a törvényhozásban.

A külföldön is egyre elismertebb Zsigmondy egészsége az 1880-as évek második felében erősen megromlott, valószínűleg a rák egy formája támadta meg szervezetét. Legyengült állapotában egy tüdőgyulladás végzetes lett számára: 1888. december 21-én Dob utcai lakásában elhunyt. Temetésekor a halottas kocsit bányászok kísérték a Kerepesi úti temetőbe.

Alakja köré egy irodalomtörténeti legenda is fonódik. Eszerint *Jókai Mór* Fekete gyémántok című 1870-ben megjelent regényében róla mintázta a bátor és úttörő bányamérnök, Berend Iván alakját. A legenda valóság-magját több tény is támogatja. Az író és Zsigmondy már gyerekkorától ismerte egymást, ugyanis Jókai az 1830-as években a Zsigmondy családnál nyaralt mint cseregyerek. A két fiú egy asztalnál evett, egy szobában aludt. Az ifjúkori barátság életük végéig megmaradt, s mint képviselők is gyakran ültek együtt a képviselőházban. A regényben fontos szerepet játszik a bányatűz, a víz- és sújtólégveszély. Ezekkel kapcsolatos ismereteit Jókai minden bizonnyal barátjától szerezte, s használta fel művében.

A Margit-szigeti gyógyforrásokra épített Szent Margit Gyógyfürdő pompás épülete a második világháborúban súlyosan megrongálódott, ezért 1958-ban lebontották. Helyén ma luxus gyógyszálló működik. A Zsigmondy Vilmos által fúrt kút azonban ma is létezik, és a Halas tó mellett márványtábla örökíti meg a „*legnagyobb magyar furkász*” emlékét. ●

REFORMÁCIÓ 500

Luther és a köztéri installáció esete

Somogyi Krisztina

2017. október 31-én lesz 500 éve annak, hogy Luther Márton Ágoston-rendi szerzetesként a wittenbergi kolostorban megfogalmazta kritikáját a katolikus egyház működésével szemben. Az utókor által 95 tételként emlegetett nagyhatású írást elküldte püspökének: ettől a naptól datáljuk a reformáció kezdetét, amely nemcsak a vallásra, hanem a kultúra egészére kihatott, így a bibliafordítások okán a nemzeti nyelvek fejlődését és a könyvnyomtatás elterjedését is eredményezte. Az évforduló alkalmából a Reformáció Emlékbizottság meghívásos pályázatot írt ki a Kálvin tér környékén elhelyezendő köztéri installáció létrehozására. A győztes tervet Szabó Levente építész és Polgárdi Ákos grafikus jegyzik.

Az elmúlt években számos fontos történelmi esemény évfordulója alkalmából fogalmazódott meg a tárgyiasult köztéri emlékezés igénye. Volt már ilyen ötletpályázat például az első világháború vagy az 1956-os forradalom kapcsán.

Nehéz és összetett kérdés, hogy a mai világban, amely képekkel, impulzusokkal túltelített, milyen alkotás képes magára vonni a figyelmet. A tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy akár monumentális méretű szobrok is gyakorlatilag észrevétlenek maradnak a városlakók körében. Márpedig a Reformáció 2017, az ünnepi év célkitűzése e hitvallás gondolatainak minél szélesebb körben történő tudatosítása. Több, különböző műfajú pályázatot is kiírt a szervező. Ezek között diákoknak szóló vetélkedő, digitális grafikai illusztrációk, videó- és fotóalkotások, irodalmi és tudományos pályázatok (és események) is vannak.

Kipróbált alkotók

A köztéri installációé több szempontból is különösen érdekes: egyfelől helyszíne a Kálvin tér, ami a kommunikáció szempontjából nemcsak azért jelent gondot, mert az évforduló a reformáció másik nagy alakjához, *Luther Márton*hoz, nem pedig *Kálvin János*hoz kötődik, hanem azért is, mert ebben a kifejezetten zajos, mozgalmas, sűrű és kontúrjai által kevésbé behatárolható városi közegben különösen komoly kihívás a figyelmet felkelteni. Szintén sajátossága a kiírásnak, hogy nem képzőművészek, hanem építészek és designerek körében találta meg a megoldást. *Pongor Soma*, *Szabó Levente* és *Pozsár Péter* építészek, akik mögött köztéri installációkat és közösségi eseményeket készítő team

dolgozik, vagy éppen az emlékezés kérdéskörével foglalkoztak behatóan már az elmúlt években.

Pongor Soma a Stúdió Nomád tagjaként a Design Terminál mentorprogramjában vett részt, bútorokkal számos fontos design központba eljutottak. Pozsár Péter és a Hello Wood fa installációi, workshopjai nemzetközi érdeklődés mellett zajlanak. Szabó Levente és a Hetedik Múterem építészeti munkásságát több díjjal ismerték el: a köztéri Gombáért és az ELTE Trefort-kerti épületén látható, „Az egyetem halottai” emlékműért a Budapesti Építész

Kamara nívódíját kapták, az emlékmű a Piranesi-díj dicséretét is elnyerte, Sopron Várkerületének megújításáért ICOMOS, majd idén Pro Architectura díjat kaptak. *Baróthy Anna* designer, szobrász, az S39 Hybrid Design Manufacturer alapítójaként is számos közösségi alkotás és építészettel közös mű létrehozója, a nagyközönség talán a Széll Kálmán téri új óra megalkotójaként ismeri a legjobban. *Bodóczy Antal* a vizuális kommunikáció felől érkezett az installációk és színházi alkotások közelébe.

E válogatásból egyértelmű, hogy a zsűri a kommunikációban sikeres fiatal épí-

Pongor Soma terve: A megújulás lendülete

Az oldalt szerkesztette a Budapesti Építész Kamara

tész- és designer-generáció kísérletező szellemétől reméli a nagyközönség megszólítását. Fontos, hogy nem állandó emlékhely készül, a program a jubileumi év időtartamára szól.

A négy beérkezett tervet *Halasi Rita Mária* kurátor, a MOME Ponton galériájának volt vezetője, *Wesselényi-Garai Andor*, építész, a soproni AMI elméleti intézetének docense, *Lőrincz Zoltán* művészettörténész, teológus, a Kaposvári Egyetem egyetemi tanára és *Szabó Tamás* Munkácsy-díjas szobrászművész, MMA tag értékelték.

Interaktív köztéri információs szalag

Baróthy Anna és alkotótársai szerint „a reformáció lényegét a személyesség, közvetlenség, jelenlét és párbeszéd” fogalmak összegezik. Elképzelésük a Kálvin teret egy évre Luther térré alakítja át, célja a reformációval kapcsolatos, hiányos tudás pótlása. „A vallási élettől eltávolodott városi emberek gyakran zavarba jönnek a Reformáció szó kapcsán. (Mi is történt? Hogy is volt? Miért is pont ekkor hiányoztam a töri órán?)” – teszik fel a kérdést a műleírásban, és jelzik: „A Luther téren nem ciki kérdezni. A célja pont ennek a zavarba ejtő kérdésnek a lebontása. Az installáción végigjárva megszerezhető az a gyorstalpaló tudás, aminek a birtokában feloldódva lehet bekapcsolódni az emlékvé további eseményeibe”

Az installáció „szalagot formáló elemekből, helyesebben pavilonokat formáló szalagokból áll. A szalagokon végig lehet pörögni, minden egyes darabjuk új információt és élményt nyújt. (...) A szalagok felületkezelt, rozsdásított és perforált acéllemezekből állnak. A lemezek kivágásain több helyen LED-ek és kijelzők fénye jön át.”

A felületen Luther arcképe és életútja jelenik meg: „a látottakat rögtön kommentelhetjük egy krétafalón. Az íráshoz szükséges fény a tetőpanelbe vágott Luther-rózsán keresztül érkezik.” Az installáció „gyorstanfolyamként” működik, „információzuhatagként” kapjuk Luther 95 téziséit, a fontosabb fogalmakat. A 2. pavilonban „szembe kell nézni az ellenreformációval is.”

Az élményt az olvasáson túl headseten keresztül élvezhető hangzó anyag és infografika segíti, egy érintőképernyőn keresztül „lepcsizhatunk Lutherrel: a falba integrált kamera fotót készít rólunk és automatikusan beilleszt minket Luther mellé. Az érintőképernyőn megadott e-mail címünkre hamarosan megérkezik a fotó, amelyet akár profilképként is beállíthatunk a Facebookon az emlékvé ideje alatt...”

A Biblia mindenkéhez szól!

Bodóczy elképzelését dilemmák megfogalmazásával indítja: „Hogyan lehet úgy »beszélni« a reformációról, hogy közben ne sértsem a katolikus egyházat?” Kérdései az alkotás befogadhatóságával kapcsolatban is megfogalmazódnak: „Mit tudhatnak a reformációról a Kálvin téri járókelők? Egy köztéri, összetett tartalmakat, üzeneteket hordozó installáció befogadására mennyi idő szükséges? Mivel lehet lekötteni azt a közönséget is, amelynek a figyelme a közösségi médiumok intenzív használata miatt két-tő-négy mondat elolvasására kalibrálódott?”

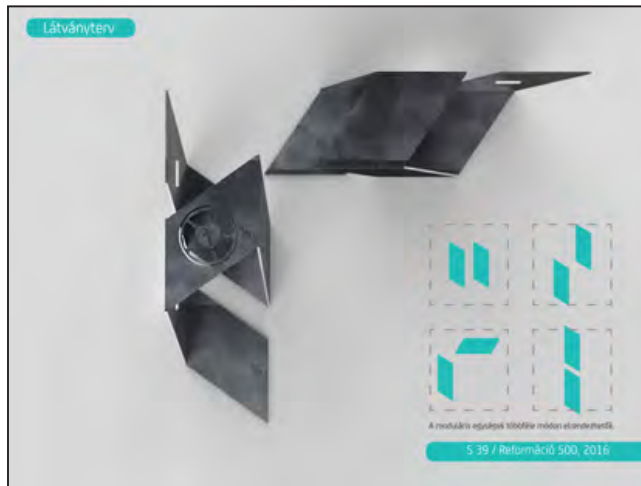
Olyan installációtervet készít, amelynek központi eleme a Biblia olvasása, mert a fordításban látja a Reformáció legfontosabb üzenetét. „Terveim alapját Luther Márton torgauai várkapolna fölszentelésén elhangzó szavai képezik, mi szerint: Urunk

maga szóljon hozzánk szent ígéje által, és mi is szóljunk hozzá imádságban és dicsőítő énekben. (...) Terveim szerint a Baross utca 2. szám előtti 5x5 méteres járdaszakaszt arra szeretném használni, hogy a járókelők maguk nyomtathassanak, és hazavihessenek részleteket a Bibliából. A Szentírás nem egy hagyományos könyv, a legtöbben részletenként, nem lineárisan haladva ismerjük meg. A Szentírást ugyanakkor könyv formájában vesszük a kezünkbe, ahol a lapok kitakarják egymást, és többnyire becsukott állapotában van jelen maga a tárgy az életünkben. Ezért van az is, hogy csak évek elteltével ismerkedhetünk meg egyes részleteivel. A könyvformátum feloldását kerestem, azt a megjelenési formát, ahol a Biblia teljes nyitottságában, a reformáció szellemiségének megfelelően, mindenki számára elérhető, kommunikáló spirituális médiumként, felületként mutatkozik. A kijelölt területen 14 db, padsorszerűen elhelyezett, egy irányba néző, két sort alkotó, pulpitushoz hasonlóan megdöntött olvasófelülettel rendelkező polc található. A megdöntött felületeken a Biblia teljes szövege olvasható. A teljes installáció fehér, a betűk mégis olvashatóak, mivel finoman kidomborodnak. A megdöntött felületek alján papír- és ceruzatartó található. A polcok oldalán egy felirat arra buzdítja a járókelőket, hogy átdörzsöléses (frottázs) technikával, mindenki vigyen haza egy számára érdekes, öt megszólító részletet. (...) A sorba rendezettség, az irányított figyelem, a környezettől való elválás a spirituális téralkotás eszköze. A dísztelenség, a Szentírás szövegének, tanításainak dominanciája ugyanakkor kiemelt dolog a reformált egyházak liturgikus tereit kívánja idézni.”

Bodóczy Antal terve: A Biblia mindenkéhez szól!

Baróthy Anna terve: Interaktív köztéri installációs szalag

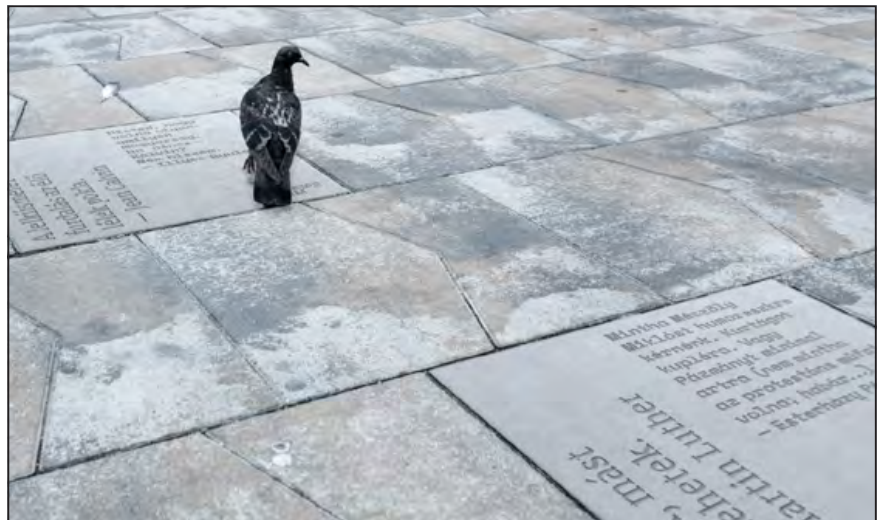

A nyertes elképzelés 95 darab finombeton anyagú, tipografizált szövegeket tartalmazó utcaő. Terv: Szabó Levente építész, Polgárdi Ákos tipográfus.

A megújulás lendülete

Pongor Soma egy ellentmondásból indítja érvelését. Véleménye szerint „az Evangélikus Egyház ünnepére” figyelemfelkeltő és informáló jellegű installációnak szükséges születni, amely azonban az egyház „szellemiségét és arculatát sugározza.” Ő is komoly kihívást lát a környezeti adottságokban: „A tervezett installáció átmeneti teret jelöl ki a forgalmas köztéren. Az installáció egy motívumból áll, ami egy körbefutó, tükröződő fémlemez, amely a különböző irányokból kaput formál, így engedve át a járókelőket a saját maga által formált térstruktúráján. A kapuk tükröződése vizuális játékot is eredményez: a tér távoli pontjai vagy épp az égbolt és a szűk utcaszakasz között teremt kapcsolatot, de ugyanakkor önmagunkkal is szembeesít, és a tükrök közt bolyongó emberek között is kapcsolatot teremt. A struktúra formálása és anyaghasználata asszociációkra épül. A boltíves kapuformák által határolt tér emlékeztethet szakrális térre vagy templomra. A kapu motívuma jelentheti az új kezdetet, a belépés és az áthaladás pedig a befogadás-

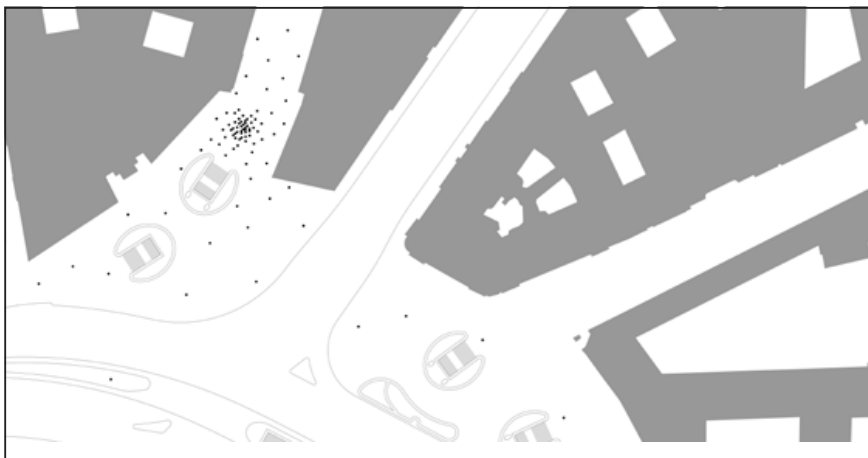
A pályázati látványterv érzékeltesen láttatta a tervezett állapotot

ra, állapotváltozásra utal. (...) Az öt kapu szimbolikusan a reformáció öt évszázadát jelöli, valamint reflektál az evangélikusok szimbólumára, az ötszirmú Luther-rózsára.”

A kapuk felületén szövegek helyezkednek el, sötétedés után LED-es megvilágítást kapnak.

Tipografizált utcaökök

A nyertes terv vitathatatlanul a legszeszettebb és a témával legmélyebben foglalkozó pályamű, amely a Reformáció jelenségét komplex módon, a magyar kultúra felől is értelmezi. „A reformáció legnagyobb hatása a magyar kultúra

A Kálvin téri epicentrumtól indítva, az emlékezet kövek nagyobb területen szétszóródva jelennek meg

Kettős idézetek: Luther tézisei mellé magyar gondolatok párosulnak

A valóságot imitáló: az emlékezet utcakövei a K-kövek és csatornafedek közegében

fejlődésére – elsősorban Sylvester János Újszövetség-fordítása, majd a Károli-biblia nyomán – a magyar nyelv, később a magyar irodalmi nyelv térnyerése, megtermékenyítése. A vízsolyi Biblia épp ezért nem csupán egyháztörténeti, hanem magyar kultúrtörténeti szempontból is kimagasló jelentőségű teljesítmény. Ahogy bizonyos szempontból a reformáció maga is egy tárgyan értelmezett nyelv-reform, számtalan textuális gesztus (kritika, prédikáció, újrafordítás) kritikus tömege, úgy a mi installációnk eszköze is maga a nyelv, a szöveg, a magyar szavak."

A nyertes felvetés mindenkihez, de különösen a fiatalokhoz kíván szólni, ezért a helyszín adottságaiban lát előnyöket is miközben jelzi, hogy a mozgalmas helyzet nem kedvez „a kiemelkedő, műtárgyszerű, háromdimenziós installációknak”, sőt akadályként és balesetveszélyes elemként tekint rájuk. „A Kálvin tér kijelölt sarka, a Baross utca 2. szám előtti terület fontos és jó helyszín. Kézenfekvő kapcsolódásán túl a hazai reformátusság budapesti főtemplomának névadó helyszínéhez, kiváló abból a szempontból is, hogy nagy forgalmat bonyolít le, amely forgalom jelentős része fi-

atalokból, szórakozónegyedbe ill. egyetemi óráikra, könyvtárba igyekvőkből áll. Noha az installáció nyilvánvalóan mindenkié, talán ennek a generációnak a megszólítása a legfontosabb."

A javasolt jelenlét ezért az utca felületébe épül bele, szimbolikus értelemben a hétköznapi sávján marad. „95 db 50×50×8 cm-es finombeton lapot öntünk, amelyek – utalva Luther első gesztusára – pont 95 db, a megjelölt helyszín környezetéből kiemelt ún. K-kő helyére illeszthetők. E betonelemek felületébe minden esetben két idézet kerül kiöntésre, a nagy reformátoroktól (Luthertől, Kálvintól, Zwinglitől, Melanchtontól és társaiktól) származó egy-egy gondolat és egy magyar, a lehető legtágabban értelmezett reformáció-vonatkozású idézet. A két szöveg (egyetemes és magyar, szakrális és világi) együttesen fejezi ki a reformáció globális és lokális hatását. (...) Az interakciót erősíti, hogy a kiválasztott idézetek egyike sem haladja meg egy átlagos sms vagy tweet hosszúságát, más szóval az installáció alkalmazkodik napjaink figyelemhiányos, rohanó befogadójához."

Az elképzelés szépsége, hogy az emlékezést kiterjeszti mind térben, mind időben, ehhez a virtuális világon keresztül jut el. „A 95 kő beillesztése a Kálvin téri-Baross utcai burkolatba azonban csak a kezdet. Az átadás pillanatában – az installáció integráns részét képező webes felületen keresztül (www.reform500.hu, ahol valamennyi szöveg, forrásmagyarázatokkal, a betonelemeket mutató térképpel, stb. feltüntetésre kerül) el kell indítani az installáció eszmeiségének megosztását. Elképzelésünk szerint a 95 elem mindegyike „örökbe fogadható” lenne, amelyeket az egy év leteltével a burkolatból kivéve (helyükre a gondosan féltetett K-kő elemeket visszahelyezve), az ország bármely pontján, településeinek közterein el lehetne helyezni előzetes jelentkezés és vállalás alapján. Az egy év leteltével az ország 95 pontján maradandóan feláll az az emlékmű, mely immár az emlékévre magára is utal, arra is emlékezik. Ami egy évig a fővárosi Kálvin tér, az az egy év leteltével az ország maga lenne: az installáció helyszíne."

Szabó Levente építész és Polgárdi Ákos grafikus munkája tehát olyan tipografizált utcaköveket vizionál, amelyek az emlékezést belesimítják a környezetbe. 2017 áprilisától – amikor „kiépül” a Luther tér” – jártában-keltében itt mindenki találkozhat majd az Írással.

Az alkotás sikerét persze az olvasat gazdagsága és az emlékezés adja majd meg, de ez már nem rajtuk múlik. ●

FÉNYYIRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

Dívat volt valaha a képes újságoknál, hogy poszterminőségben adtak közre egy-egy felvételt, rendszerint valamely sztárról (akkor még így hívták a celebeket). Ezt a hagyományt újítjuk fel most, a magunk nyelvén fogalmazva persze: *Sebestyén László* felvételeivel. Fadobozos, lábon álló, fekete-fehér felvételekre alkalmas „Klősz”-kamerájával a pazar pesti és budai paloták udvarait örökítette meg.

VII., Damjanich utca 19. *Bergmann Jozefa, Schmidt Ferenc Henrikné* 1899 februárjában építési szándékkal folyamodott a hatósághoz. A morva származású tervező, *Kallina Mór* (1844–1913) és a cseh felmenőkkel rendelkező *Havel Lipót* (1847–1933) építőmester aláírásával egy év múlva kissé átdolgozott tervekkel nyújtott be, amelyekre a korábban kiadott engedély hatályon kívül helyezése mellett kapta meg a jóváhagyást. Az építőmester *Wechselmann Ignác* (1828–1903) mellett kezdte pályáját, 1869-ben már üzletvezető, majd 1886-ban önálló céget alapított. Havel nevéhez fűződik többek között a Vig-színház, a Múcsarnok és a Kúria kivitelezése. Kallinával már találkoztunk sorozatunkban; a Ráday és Erkel utca sarkára tervezte *Jahn József* építész házáat. Itt is az emberi kapcsolatok segítettek a megbízáshoz. Kallina Mór felesége, Schmidt Anna a megbízó férjének a nővére volt. Az erzsébetvárosi bérház remek helyen fekszik. Az egykor hatalmas telekből a háztulajdonos asszony jó érzékel tartotta meg a Bajza utca tengelyében álló részt. A kítűnő arányú háromemeletes épület szépen megújult homlokzata kiálló ellentétben van a belsővel, amelynek csak az előcsarnoka őrzi régi dicsősége nyomait. Az egykor elegáns loggiát – innen lehet megközelíteni az eredetileg három- illetve négyszobás, fürdő- és cselédszobás lakásokat – megajándékozták egy liftházzal, ami kettőtörte eleganciáját. A körülépített téglány alakú épület másik három oldalán futó körfolyosós szárnyak is felújítás után kiáltak. (H. V.) ●

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Simplicissimus az Ifk gálacsoráján, a Gerbeaud Atriumban

A rövidke fellépés egy bensőséges ünnepségen történt: a 4. Ingatlanfejlesztők Napja gálavacsorán. A rövidítés a jelenleg 19 tagú Ingatlanfejlesztői Kerekasztal Egyesületet takarja – közöttük ott van a szektor minden jelentős szereplője. Három és fél évvel ezelőtt elhatározták, hogy minden év november 20-án, illetve egy ahhoz közel eső alkalmas hétköznapon megtartják ezt a napot. Azért esett választásuk november 20-ra, mert mint az közismert, 1849-ben ezen a napon avatták fel a Lánchidat, ami pedig az egyesület szerint minden idők legsikeresebb magyar ingatlanfejlesztése volt (például az elképzelt 87 év helyett 21 év alatt hozta vissza a beruházás kamatokkal megnö-

velt árát, hatalmas lendületet adott Pest és Buda fejlődésének, stb.). És annak idején meg is bízták Simplicissimust, hogy írja meg röviden a híd mint beruházás történetét. Azóta minden évben rendelkeztek egy hasonló kis könyvet (a *Központi Vásárcsarnok*, illetve *A budapesti bérházépítés aranykora* témában). Idén újra Simplicissimus volt a szerző, a téma a Szabadság tér komplex, lebilincselő története. A csinos kötetek küllemét *Vargha Balázs* (Stalker Stúdió) tervezte.

A szerzőket meg szokták hívni az eseményre, három éve Simplicissimus azt mesélte, hogy nem volt valami jó hangulat, azt érezte, hogy az egész akció azt célozta, hogy a szektor saját hajánál fogva próbálja kiemelni magát a bajból, a régesrégii gróf mintájára.

„Most egy egészen másfajta eseményen jártam a Gerbeaud Ház Atrium termében, ahol a Szabadság tér könyvecske a teríték részét képezte – meséli barátom. – Minden asztalnál a jókedv, az optimizmus terjengett. A terem az olimpiai pályázat lázában égett. Dr. Takács Ernő egyleti elnök bevezetője után Bagdy főpolgármester-helyettes mondott köszöntőt. Ő azzal fejezte be, hogy kívánja, hogy Budapest nyerje el a rendezés jogát, noha tisztában van azzal, hogy a legjobban nem a város, hanem az ingatlanfejlesztők járnának ezzel.

Ezután az olimpiai pályázatot készítő cég csilivíli, sok mindenre kiterő prezentációját tartotta meg Schneller Domonkos stratégiai igazgató. Engem is magával ragadott az egész, amikor vége lett, szinte erővel kellett magamat emlékeztetnem arra, hogy a probléma nem a tervek minőségében, Magyarország projektkultúrájában van, hanem a korrupciós indexben, a mindenütt elszállt költségek szintjében. Ezután én következtem egy kis vetítéssel, főleg olyasmiket meséltem, amik nem fértek bele a 90 oldalas könyvecskébe, vagy a műfaj nem tette lehetővé. Volt például egy dia az egyik mangalicafesztiválról, amely a teret olyannyira tönkreteső számos visszatérő fesztivál egyike, és az utolsó képen bemutattam Takács Márton grafikus egyik lapját a Piranesi sorozatból, apokaliptikus vízióját a térről (Piranesi az ókori római épületek pusztulását dolgozta fel sorozatában, ezekből jónéhány megvan a Szépművészeti Múzeum gyűjteményében is.)

Ezután következett az est legérdekesebb része, átadták az „IFK Talentum 2016” díjat. Minden évben meghirdetnek egy témát, egy képzeletbeli, de konkrét helyszínre kiírt fejlesztésre. Idén a téma a következő volt: „RESTART és START UP – Az Y és Z generáció irodái rozsdáövezetben – rehabilitáció a Déli pályaudvarnál” A díjat a Budapest Startup Centert tervező csapat vehette át. Nem csak egy tetszetős, variálható épületet terveztek, hanem a tágabb környezetben is gondolkodtak. Sőt egy ötvenfős tanácsadói háttérrel is oda képzeltek az épületbe, amely az oda költöző startupokat szolgálná ki.

Az én asztalomnál, ahol volt két nagy tapasztalatú fejlesztő, egy építész, egy fővárosi háttérintézmény vezetője, volt némi kételkedő mosolygás a nyertes tervvel kapcsolatban, de ebbe jó adag elismerés is vegyült. Jobb oldali szomszédom, miközben a különleges büfévacsera fogásaiért állt sorba, máris állásajánlatot tett az egyik fiatalembernek.”

GreenGo, Segway

Az Uber taxitársaság felfüggesztette működését Hamburgban, Frankfurtban és Düsseldorfban, Berlinben és Münchenben viszont még él és virul.

Mi van itt?

Mielőtt Magyarországgal vetnénk össze, gondoljunk a különbségekre. Ezek elsősorban a taxicégeknel jelentősek. Az a benyomásunk, hogy a budapesti ellehetetlenítés túl egyoldalúan történt. Itt lett volna a történelmi pillanat, hogy a tiltással egy időben rákényszerítsék az egész taxis szektort a kizárólag bankkártyás fizetésre, a GPS-es pénztárgép használatára. Akkor azt mondták volna az érdekelt városi polgárok, hogy hát igen, ez fair. Legyenek egyenlők az esélyek, de egyben szűrjük ki a csalásokat is.

Most a NAV (és tudunkkal nem a szabályozásért felelős főváros) elkezdte mogyorózni a taxisokat. Hamarosan nagyon nehéz lesz a taxiórakkal csálni. Akkor meg lehet, hogy a sofőrök egy részének majd nem éri meg taxiz-

ni. Ha kevés lesz a taxi az utakon, azt mindenki megsínyli. Hiszen kevesebb magánautó kellene az utakra, és több taxi (nem fordítva!). Többet kellene az embereknek tömegközlekedéssel járniuk, mert hamarabb célhoz érnének, nem szennyeznék a levegőt, és többet mozognának. A minap vidékről hazafelé jövet egy kölcsön autóval hétköznap reggel 10 és 11 között át kellett vergődnöm a városon. Iszonyú élmény volt, mondhatom. A saját bőrömön is megtapasztaltam, hogy igaz, amit a statisztikák mondanak: egyre több az autó a budapesti utakon.

Megjegyzem augusztustól tilos Segway-jel közlekedni Prága belvárosában. Ez tökéletesen érthető, a szűk utcákat és a nagy számú turistát tekintetbe véve. Budapesten megítélésünk szerint (még) nincs szükség ilyen tilalomra. A mi városunk annyival tágasabb, mint Prága...

Véletlen találkozás a GreenGo-val

Fél évvel ezelőtt lelkesedtem a klubtagságival bérelhető, különleges amsterdami elektromos kisautóért. Nem képzeltem, hogy ilyen hamar Pesten is látok majd egyet. A Rumbach Sebestyén utcában fedeztem fel egy GreenGo nevű, stílustalan módon kék színű kisautót. A szélvédője alatt egy kis képernyő, amin ott virított a szabad jelzés. Nagyon szerettem, ezért nem a helyszínen néztem utána, működik-e a rendszer. De egy órán belül már tudtam, hogy még csak

a tesztüzem zajlik. Azonnal regisztráltam – ha élesre fordul a helyzet, befizetek egy próbaútra, és tudósítom az olvasókat. (Lapzártakor kaptam e-mailt: beélesítették a rendszert, 72 autóval).

A Deák téri Aquarium klub József Attila utcai szélén, a Károly körüti sarokhoz közel dodzsemre emlékeztető, egyszemélyes járműveket lehet bérelni. Erre és mindenféle új elektromos járművekre hamarosan visszatérünk. Egy csendes forradalom első napjait éljük. Alig várom, hogy csökkenjen az autót birtokló emberek száma Budapesten – de legalább Pesten, a Margit hídtól északra fekvő negyedben, ahol lakom. Tíz éve, amikor ide költöztem, még azon háborogtam, hogy miért nincs földalatti parkoló vagy parkolóház. Persze, mert akkor még volt autóm. Milyen jó, hogy már nincs. És megfigyelték, hogy mennyi új típusú járgány jelent meg a városban? Buzgón fényképezem őket. Erre is visszatérünk majd.

Fúj, fúj Beerbike, megint

Újra szóba hozom vesszőparipám: mintha egyre több lenne az undorító beerbike, azaz sörbicikli is. Nekik persze csak a Belváros az érdekes. Fokozzák a dugót, reklámot csinálnak a mértéketlen sörivásnak, ellenszenves zajártalmat okoznak... Kinek jó ez a söriparon kívül? Mindezt azért merem újra szóba hozni, mert Amsterdamból január 1-től tiltják a gyűlöletes masinákat. Hatezer aláírás kellett hozzá mindössze. Közel vagyok hozzá, hogy én is mozgalmat indítsak. Vajon nem fognak kinevetni a barátaim? Nem fogják azt kérdezni: „Ez most a legnagyobb problémád?!”

Lehet, hogy elég lenne minden cikket így befejezni: „Ceterum censeo: a Beerbike-okat pedig ki kell tiltani Budapestről”. Esetleg a lényegét is latinul. De hogy lehet a beerbike latinul? Ne tessék kinevetni, 1960-ban megjelent magyar-latin középszótáramban jónéhány modern kifejezés megfelelője megtalálható. Hamarjában csak a téveszelnők és a tengeralattjáró jut eszembe. Az interneten hiába keresgéltem. Pedig még angol-latin számítástechnikai szószedetet is találtam. (A Vatikánban biztosan van egy latin nyelvújítási bizottság.)

De félre a tréfával. A söbringáknak el kell tűnniük Budapestről. Persze addig nehéz lesz, amíg az olyan remek egyetemek, mint az angol nyelvű IBS a szolgáltatókat hirdetésekben engedi népszerűsíteni honlapján. ●

TERESEDÉS

Örökbecs

Csontó Sándor

„Joliot Curie téri, ötödik emeleti, alkóvos, beépített konyhabútorral felszerelt, Sas-hegyre néző lakásomat sürgősen, ráfizetéssel is elcserélném Joliot Curie téri, ötödik emeleti, kétszobás, alkóvos, beépített konyhabútorral felszerelt lakásra, a Sas-hegyre néző kilátással.”

Természetes, hogy *Örkény István* Örök nosztalgia című örökbecsű egypercesével indítjuk utolsó cikkünket ebben a sorozatban, térben és időben sétálva a Királyhágó téren. 1935-ben kapta nevét, ahogy akkortájt számos közterület a fővárosban és más településeken, a trianoni döntés után elszakított országrészekre emlékeztetve mindenkit.

Honnan ered e név?

Nagyvárad felől Kolozsvár felé haladva a Réz-hegység legszebb panorámája terül elénk Erdély kapujánál, a Király-hágónál. Érdemes itt megállni, körültekinteni, és venni egy nagy levegőt. A magyarság valamikori legmozgalmasabb szellemi és kulturá-

lis központjai között majd félúton rendezik minden év októberének második hétvégéjén a Feketetői vásárt. A Sebes-Körös partján elterülő vásári sokadalom ma már inkább csak bazár, turistafogó, mert elfogytak az eredeti régi tárgyak, s több a magyar eladó, mint a vevő. Pedig akár tizenöt-húsz éve is még feledhetetlen élményt nyújtott: a sátorban hajnalig tartó bokaverős-csüddöngölős táncversenyek, szolid pálinkázás, mititei- (miccs-)zabálás, elképesztő arcok, fukszok és gábor-cigányok, giccsparadé és ócskaságok halmaza, kincsvadászat és alkudozás kávéházi dolgokra, szép szöttekrekre, tényérokra. (A miccset ismerik?

Háromféle – marha, sertés és birka – húsból készült borsos-fokhagymás kolbászka, amelyet nem töltenek bélbe, hanem azon mód pirosra sütnék rostélyon. Remek étel.) De kanyarodjunk vissza teresedésünkre, ahol a béke jegyében „Nemzetközi rózsakertet” létesített a hatalmát megszilárdító kommunista rezsim, miközben 56-os hőseinket suttymban sorra kivégeztette. 1959-ben újabb bombajó ötlettől vezérelve a „zsoljókúri” nevet ragasztották a helyre. *Frédéric Joliot-Curie* Nobel-díjas és Sztálin Békédíjas francia atomfizikus és békeharcos (aki elvette a *Curie* házaspár lányát, *Irène*-t) halála és munkássága tiszteletére még egy

Sebestyén László camera obscura felvétele

mellszobrot is kapott (Marton László). Ezt ma már hiába keresnénk, mert a büstöt az ezredfordulón, a tér átépítésekor a Budapest Galéria Lajos utcai kiállítóudvarában helyezték el, ahonnan ellopták. 2010-ben aztán a szobrot újraöntötték, és a Központi Fizikai Kutatóintézet csillebérci atomreaktora mellé került. (A köztérkép.hu találata.) Atombiztos, mert itt senki nem láthatja, és senki nem meri elcsórni.

Persze egy ilyen kiemelt környék nem maradhatott emlékmű nélkül, és Marton László újabb lehetőséget kapott a sorstól. Kétszer ugyanarra a helyre tervezni, ilyen is csak százévenként egyszer történik! 2000-ben készült el a Cantata Profana kút, melynek ihletője Bartók Béla gyönyörű szerzeménye volt.

A hatalmas oszlop tetején kilenc csodaszarvas (szarvassá vált fiú) tör ki a sűrűből, körben a kolindák rovásírásos szövege kissé nyaktörő módon olvasható. Látványos, de talán hatásosabb lenne, ha kicsit közelebb lenne az emberekhez. Bezzeg a szomszéd sarkon fészkelő, kardot nyelt szárnyas! Azt már kevesebben tudják, hogy Bartókot az 1930-as évek Magyarországon tapasztalható morális krízis készítette a mű megkomponá-

lására, a népek egymásrautaltságát és összefogását hirdelve. Aktuális ma is, nemdebar?

A hűvös őszi idő dacára egy lélek sincs idekint, se nyugdíjas, se kismama, se kutya-sétáltató, még koldus se. (Ezen a környéken amúgy is ritka, mint a fehér holló.) A tér sajnos rég elveszítette egységes arculatát, foghíjas telke parkolóként hasznosítva, mellette modern bankszékház, mértéktartó homlokzattal.

S hogy milyen édesszájúak ezek a német-völgyiek? Száz méteren belül vagy nyolc pékség, cucci, presszó kínál desszerteket, csak egy apró nem bírt lépést tartani a korszellemmel, és meglepetésre az à table! boulangerie-pâtisserie se. Szemben a Villa Bagatelle villog decens és kiérdemelt előkelőségével. A Diogenes vinotékába éppen ottjártunkkor szállították húsz literes marmonkánakban a minőségi bort. Diogenész, a hordóban lakozó kötekedő bölcs – aki tojt megfelelni a társadalmi elvárásoknak –, bizonyára megjegyeznél: – Csak tudnám, ki issza el előlem a napi egy iccét ebből, itt? Harisnyákból – hölgyeim! – 52 féle színből lehet válogatni, s aki nem talál, az húzzon magára cicanadrágot. Szaladjon a szemutána! A Kincskráter – ki nem találják –

egy ötvös-ékszerész üzlete a bálanyitogatóturi mellett. Gyászkeretet kíván, hogy 29 év után bezárt a Krakovits papírkereskedés, s az Életház biocentrum sem bírt az idővel, rolója földig lóg szégyenében. A túloldalon a virágboltok elől a borostyánnal futtatott kis cipőjavító házikó viszi el a pálmát. Back to the future.

Az Ugocsa mozgóban anno Bergman ment – talán a Suttogások és sikolyok. Szégyen, nem emlékszem biztosan, mert mindet láttam a Diadal (Tabán) moziban bérletes előadásokon –, azzal a csodálatos Personával, Lív Ullmannal a főszerepben. Valósággal üldöztem akkoriban a hasonló típusú, rejtett szépségű, szösze lányokat a városban, annyira beleszerelmesedtem a művésznőbe. A Szenvedélyt már akkor megtapasztaltam a Szoboszlai utca jéghideg garzonjának kopott bőrgarnitúráján Szabados Ancsával, a házon ma is vakon virít a RUHÁZAT felirat. És később Színről színre átéltem a Jelenetek egy házasságból minden kínját, és kiver a Hideg veríték, hogy ennyi ideig Kigyótojáson ültem.

A Tik-Tak presszóban már elkongatták az utolsó kört. – A záróra magára is vonatkozik, köszönjön el szépen! ●

DÉLUTÁN

Ez durva jó!

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

Kihagyva az életfolyam neuralgikus állomását (lakásszerzés, építkezés), az éves vergődés összegző megoldása lehet a kriptavásárlás. Az volna az igazi huszárvágás! – enged a megélhetési görcs, nincs megfelelési kényszer, gyűjtögetés és a drága lakberendezők okoskodása. Miket beszél, ezzel nem illik viccelődni... még úgy marad... – sötétes területre tévedünk. De ha már a démonok napját, a Halloweenet is bevezették, na meg az Óévet is búcsúztatjuk, ne reklamáljon senki, ha morbid írások jelennek meg.

A megszólítottak: a postás, a szórólapos, a tűzoltó, a takarító, az útépítő, az utcai mutatóványos, a bérkísérő, sőt az énekes kőműves, és mindannyian, makacs természetükből adódóan nem tágítanak: *a végén amúgy is úgy maradunk...* – és komolyan elgondolkoznak azon, hogy a lóversenyen vagy a temetkezési irodán érdemes-e folytatni. *Csak sorjában...* – sorjáznak a megoldási ötletek, és a két évig tartó sorozat, melynek darabjai hajnaltól késő éjszakáig kísérték végig hétköznapi polgárok életének epizódjait, sztorizással folytatódik: *tengerentúli rokonaink már papírkoporsó-*

ban temetkeznek, amely újrahasznosított kartonból készül... – tényleg? *Az urnát selyemhernyó-szötte anyagból készítik, közepén az elhunyt élethű viaszportréjával...* – ne beszélj! *És ismeritek a párizsi Halál Szalonját, ahol a búcsúztatáson az elhunyt koponyáját digitálisan kiegészítik a testével?* – *nem, nem ismerjük.*

Úgy tűnik, elszabadul a pokol; kannibálok, vérfarkasok és gyilkos méhek szereplésével beindul a fantázia, melynek csúcshereplője a cirkuszi zsonglór, aki kézigránatokkal dobálózva kirobbanó sikert arat, valamint az alkoholiista, aki a

szemhéjára halálfejet tetováltatott, amikor még megengedhette magának, hogy ne piára költse az összes pénzét. *Nem kell olyan messzire menni, én tudnék megfelelő kriptát...* – a kolléga nyitott szemmel jár a temcsikben is, és mesél a nőről, aki az újpestiben bolyong óraszám, kezében mobiltelefonnal, s várja a hívást. *Talán sírköves?* – Még ha az volna, sokkal inkább felhasználó, aki az elhunyttól vár visszahívást, a telefonszámot a drágálatos sírkőre vésette, arra az esetre, ha neki esetleg nem sikerülne kontaktust teremtenie a túlvilággal, mások is próbálkozhassanak.

Én majd wifit rendelek a sírom mellé... – a modernebbje nehéz helyzetekben is haladna a korral, a többiek hiszik is, nem is, és kételkednek a visszatérésben.

Végül e cikk főszereplői, a szórólapos, a tűzoltó, a takarító, az útépitő, a bérkísérő, megállapodnak abban, hogy mielőtt ingatlan-beruházásra adnák a fejüket, előbb a lóversenypályán próbálnak szerencsét (az énekes kómúves elfoglaltságra hivatkozva már az elején kihúzta magát a teendőik alól, az utcai mutatóványos pedig valahol útközben elveszett), s a csoport egy kiemelten borús vasárnapon nekiindul szerencsét próbálni. Érzik, hogy az életük forog kockán, s közös érdekük, hogy ez a nap különösen jól sikerüljön: *egyszóval a lé a tét... – mind átlátják a helyzetet, és természetes optimizmussal a megoldás/ pénzvár irányába fordulnak, ahol csupa szórólapos, tűzoltó, takarító, útépitő, bérkísérő, és más hozzájuk hasonló nyertes-jelölt izgulja végig a délutánt. Mielőtt azonban megteszik tétjeiket, tudni akarják, mégis kinek a kezébe helyezik sorsukat, és a versenyzőket kívánják látni. A körfutatóban éppen felvezetik a lovakat: nekem az egyes tetszik... és a kettes... a hármas... a négyes... ötös... hatos... – és így tovább egészen tizenvalahányig, ahányan csak indulnak a versenyen: minden ló roppant cuki...*

Az első-fogadók áhítattal vizsgálják, vajon ki lesz az ő emberük, merthogy a zsokek is felvonulnak; kicsi nők és kicsi férfiak, közülük háromnak másfél-másfél kiló pótsúlyt is a nyergébe pakolnak. *Szerintem... a nyolcas és a tizenkettes... Első második helyen, vagyis helyre kérem... – Ezerkétszáz*

forintra sikeredik a tét, a közönség a korláthoz vonul, tíz perc múlva rajt. Bahama és Sleepy Soldier (8; 12) közepes lelkesedéssel vonul az indítóbokszba, Sleepy az utolsó pillanatban kifarol, aztán elindul a mezőny. A hajtók nem kímélik a pálcát, végül Sleepy a harmadik, Bahama pedig öt-negyed hosszal a negyedik helyen ér célba. *Nyertem... – a harmadik helyezést száznyolcvan forintot hoz a konyhára, melytől feltámad a játékkedv; lássuk a következő futam versenyzőit. Ló és lovas újból körbe-kelleti magát a publikum előtt, egy Altay nevű teli-, de legalábbis félvér paripa kimagasló szimpátiával szagatja az istrángot. Nekem ő kell... szóval az első háromba kérem megtenni... – a pénztáros mosolyogva javít: akkor helyre kéri, csókolom...*

A nézők a pálya széléhez húzódnak, és a korláton könyökölve fázósan húzzák össze a kabátjukat. A többség rezzenéstelen arccal bámul előre, mások a fogaikat szívják: *a durva életbe... – bosszankodnak, és nem mosollyal nem tépik szét és nem dobják a hátuk mögé a győztes tikkett, hanem egyszerűen nem nyertek és kész, kuka. Én viszont nyertem... – elvégre azért járnak ide a népek, ezúttal tizenhatszoros szorzó a kifizetés. A szórólapos, a tűzoltó, a takarító, az útépitő, a bérkísérő egy emberként örül a kivételes nyereségynek, és máris a következő futam felé irányítják a figyelmüket. A tét óriási: kétszer sikerült, mi lesz harmadjára? – Kisördög kér szerepet a történetben, s amikor a lovak bemutatkoznak, kilences rajtszámmal egy kedves, kistermetű csasi ló (9) bohókázik körbe, látszik rajta, őt igazán nem érdekli, hogy*

a többiek más súlycsoportból valók. *Szegény, a kutya se szavazna rá... – E ponton megakad a profivá válás folyamata, amin az a kérdés sem segít, hogy: miért ne történhetne csoda? – és az alternatív gondolkodású fogadó legszívesebben bukmékert keresne maga helyett. Hiszen ugyanolyan nehéz eltalálni az utolsót, mint az elsőt... – mentegetőzéssel tele a padlás, és a fogadó lerázza magáról a társak aggodalmaskodását: Megőrültél? Feltennéd az összes pénzed arra a gebére?*

Jólesne neki... – ez mindennek a teteje, és a józanok tábora végleg elfordul a hazárdörtől, aki a fogadóházhoz igyekezvén hallja, hogy egy Esti Kornél nevű lóversenyző (3) is rajtához áll. A társaknak megfelelő, s amiért ennyire irodalom-érzékeny a közeg, kissé igazít a tétben, és két győztest nevez meg: a kilences és a hármast kérem, helyre... – a pénztáros gyakorlott mozdulattal besöpri a lóvét. A közönség újból a korláthoz húzódik, locsolókocsis egyengeti a pályát, és a traktor behúzza a rajtbokszokat. Kedves vendégeink, a mai utolsó, egyben legizgalmasabb futam következik, amelynek favoritja Esti Kornél... – a hangosbemondó emeli a hangját, a szórólapos, a bérkísérő és a többiek fellélegeznek, hogy ez a csasi barátjuk mégiscsak Fortuna kegyeltje, hiszen a gebe mellett, tudtán kívül az igazi esélyest is megtette.

A kilenceske készségesen beáll a bokszba, engedelmesen mosolyog és köszönti a nézőket, a többiek kéretik magukat, s hirtelen elrajtol a mezőny. Az élboly öt lóból áll, vagyis robot, mint egy autókönvoj követik egymást a lovak, a második hullámban heten futnak, köztük Estivel. *Intelligens ló nem áll le dulakodni... – vigasztalják magukat a rajongók, száz méter után összeolvad a mezőny, alig látni, ki kicsoda, a célegyenesben még bárki nyerhet, a nézők felugranak, és biztatják a sajátjaikat; még kétszáz méter, száz, tíz, és vége.*

A szintetikus pályán megtartott, Vizsontlátásra Hendikep hivatalos végeredménye: első Almabor (5), második Pakalaka Bum Bum (7), harmadik Eisvogel (6) ... Esti Kornél (3) az utolsó helyen végzett... – A fogadók a fejüket fogják, olyan meglepetés született, amilyenre senki sem számított. Ebből a pénzből kriptát bérelhetné volna... – keseregnek a szurkolótársak, de a vérbeli fogadó tüstént helyére teszi a dolgokat: eltaláltam, hogy ki lesz az utolsó vagy nem? Egyébként annyit veszítettem, amennyit nyertem, és sokkal jobb a kedvünk, mintha otthon maradtunk volna; boldog Újévet kívánok! ●

Jókai, a szőlő

Buza Péter

Idén a hatodik Svábhegyi Szüret kulisszák mögött zajló beszélgetései közül egy különösen fontossá és aktuálissá érett az azóta eltelt bő két hónapban. Egy baráti diskurzus során kiderült: Kecskemét határában, a szőlészeti és borászat ott működő kutatóintézetének gyűjteményében él és terem (igaz, nem több, mint öt tőkén) az a fajta, amelyet 1901-ben Mathiász József Jókairól nevezett el. Mostanra sikerült elegendő információt összegyűjtenünk róla, hogy megszülessen az elhatározás: Kadarkáink Kertjét Budán, a Svábhegyen egy olyan panoráma-ösvénnyel koronázzuk meg, amelynek hangsúlyos eleme lesz az itt is legalább újabb öt tőkével megjelenő Chasselas Jókai Mór.

Valamikor az 1990-es évek legelején néhány elszánt érdeklődő, akiket vonzanak a publikálható kultúrhistoriai kuriózumok (Strobel Árpád: Honismeret, 1990/2–3. szám, Motesiky Árpád: A Hét – a pozsonyi – 1991/42. szám, dr. Kiss László: A Hét, 1991/47. szám) fedezte fel, hogy Mathiász József, a híres János öccse, 1900-ban Jókai Mór születésnapját egy új csemege-szőlő-fajta megalkotásával készült ünnepelni. A Huszadik Század pedig közre adta a tudósítást is, amit minden itt említett szerző-szerkesztőség forrásaként használt. (A Vasárnapi Ujságról, s annak 1901-ben megjelent hosszabb híreről van szó, hamarosan idézem majd.) Dr. Rácz András, a természetvédelemért felelős helyettes államtitkár ez utóbbit, a netes üzenetet találta meg, s az idei Svábhegyi Szüreten, a Kadarka Kör hagyományos őszi rendezvényén hívta fel a Jókai egykori kertjében szőlészkedő csapatunk figyelmét: 115 éve valóban megszületett egy új szőlőfajta. S ha él még a kecskeméti kutatóintézet fajtagyűjteményében (Mathiász János egykori kertjében), szerencsés és stílusos lépés volna néhány tőkét itt, a Svábhegyen is elplántálni belőle.

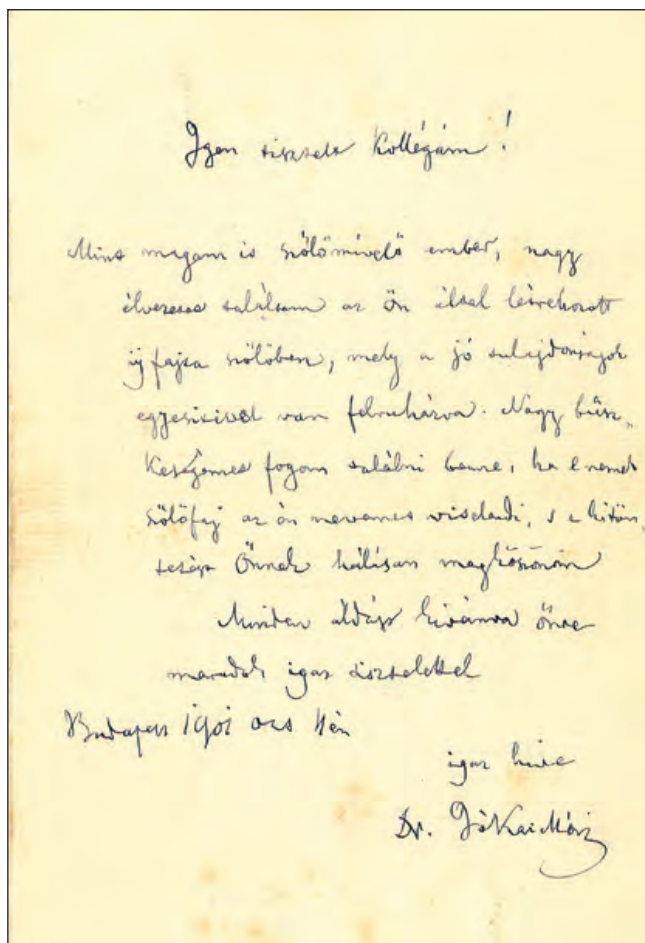
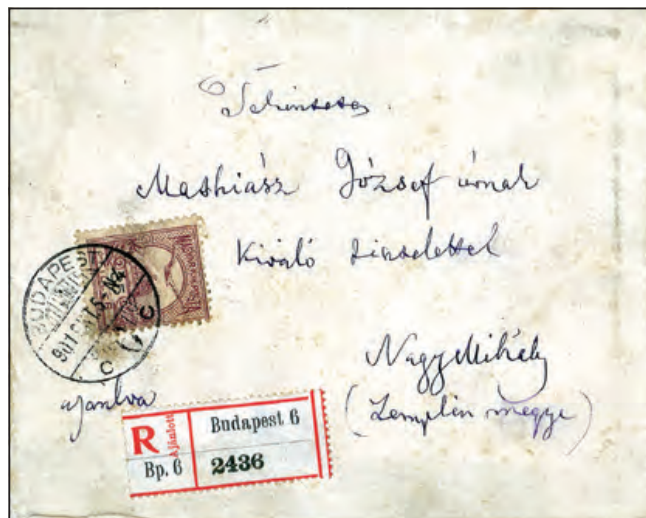
Az csak természetes, hogy e sorok szerzője kapva kapott az ötleten, s azonnal felcsatolta magára a hámat. Hogy mostanra kialakuljon a koncepció, amely magát Kadarkáink Kertjét is mintegy megkoronázza. Tervezzük, hogy kialakítunk egy kilátófolyosót a Jókai újraszületett szőlőkertje feletti hegyoldalban, egy kiülővel, ahol az itt születő bort is megköstölhatja majd minden borbarát kiránduló. A pergolával határolt szabadtéri borkóstolót pedig a Chasselas Jókai Mór oltványaival keretezzük, amelynek konténeres oltványai hamarosan megszületnek a NAIK Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet Kecskeméti Kutató Állomásán.

A program sikerét többen remélik, reméljük. A terület gazdája, a Duna-Ipoly Nemzeti Park, a kecskeméti állomás lelkes munkatársai, köztük is az ügyben elkötelezett dr. Lázár János, a Mathiász János-díjas tudományos munka-

társ – akit főkadarnagyi jogaimmal élve, máris tiszteletbeli címzetes kadarnaggyá fogadok. Viszonzásul azért az intenzív kutatómunkáért, ami lehetővé tette, hogy most ezt az írást, s főleg a budai telepítést tető alá hozhassuk.

Az iskolamester ötlete

Jókai Mór 1900-ban ünnepelte 75. születésnapját. Országos méltatásának fényét erősen beárnyékolta új házassága (1899-ben kötötte az extrán fiatal színésznővel, Nagy Bellával), s annak nem csak az író családját felforgató híre. Akkor már az

is kiderült sokak számára, hogy az ifjú ara egész népes családja, a Grosz família (élén az anyóssal) gyakorlatilag teljes körűen megszállta az életét. S egyre közelebb kényszerítette ősz fejét a bürökpohárhoz. De abban akkor persze még bor volt. S biztosan a saját bora. Svábhegyi szőlőskertje ép és teljes még, majd csak halála után (1904) indul el a pusztulás útján, ami valamikor az 1910-es évek végére válik visszafordíthatatlanná.

A nagymihályi igazgatótanítónak és szenvedélyes amatőr szőlőkertésznek, Mathiász Józsefnek, erről persze aligha volt tudomása. Ő még a Nagy Bella házassága előtti ünneplés általános búvületében hátrózott úgy, hogy maga is csatlakozik egy szőlőlevéllel a babérkoszorúhoz (bocsánat! – a szerző). Egy olyan új csemegeszőlőfajta nemesítésével, amilyen még nem volt, s amelynek „személyes” tulajdonságai illenek a megtisztelt életművének elképzelt világához. Egy évet késett az eredményre, csak 1901. októberére jött össze az új keresztezés, olyan, amiről már úgy gondolta alkotója, hogy Jókai engedélyét kérheti: róla nevezhesse el a pompásnak ígérkező újdonságot.

A történekről hírt adó Vasárnapi Újság (a szerző talán *Markó Miklós* lehetett, aki 1904 őszén e lap hasábjain számolt be *Mathiász János* – József bátyja – katonatelepi szőlőbirtokáról) az akció egyetlen hiteles forrása. (S mint kiderült, Jókai válaszevelét Mathiász megkeresésére, szinte tökéletes pontossággal adta közre – a levelet az OSZK Kézirattárában találtam meg.): „*Jókai-szőlő*. A nagy költő sok elfoglaltsága mellett ráér, hogy svábhegyi gazdaságában mintaszerű szőlőt ápolhasson. Zemplén megyében, Nagy Mihályban egy lelkes szőlőtermelőnk, Mathiász Józsefnek újfajta szőlőt sikerült nevelni, s a költő iránt tiszteletből Jókai szőlőnek akarja elnevezni. Hogy a költő beleegyezését megnyerje, levelet írt hozzá, s abban az újfajta szőlőről ezeket mondja: Az újszületett származása: Apja Chasselas Duhamel, francia eredetű, szép nagy s rozsdafoltos fehér bogyójú, koránérés és bőven termő nemes csemegefajta. Anyja pedig Bronner's Traube, német származású, hirtelen szőke szépség, sajátos szőkepiros színű, kitűnő ízű, olvadozó, lágy húsú, elég korán érő s kissé szagos termékkel.”

Jókai a levélre így válaszolt: „Igen tisztelt Kollégám! Mint magam is szőlőművelő ember, nagy élvezetet találtam az Ön által létrehozott újfajta szőlőben, mely a jó tulajdonok egyesítésével van felruházva. Nagy

büszkeségemet fogom találni benne, ha e remek szőlőfaj az én nevémet viselendi, s e kitüntetést Önnek hálásan megköszönöm. Minden áldást kívánva Önre, maradok igaz tisztelettel Budapest 1901 okt. 4-én. Igaz híve Dr. Jókai Mór.” (Móric – az eredeti levélben – B. P.)

A megfogalmazásból arra is következtethetünk, hogy néhány fűrtöt az írófejedelemmel is megköstoltatott a tanár úr, de vélhetően akkor – ha így történt – először és utoljára. Mert ha kért és kapott oltványokat talán Mathiászéktól, azok termése már aligha ért be 1904 májusáig, a haláláig.

Herszényi László Gyümölcsfajta ismerettség című, a csemegés- s borszőlők leírását is tartalmazó munkája 1934-ben jelent meg. 144. tétele (árjegyzék: 42. vagyis forgalmazták, de nincs egyetlen adatunk se arról, hogy vették volna, persze biztosan volt, akik vásárolt belőle) a szőlőfajta teljes nevével kezdődik, s így szól: „*Chasselas Jókai Mór. BronnerstraubeXChasselas Duhamel. Tökéje robusztus, buja növekedésű, óriási fával és szertelenül elhelyezkedő, világoszöld és vastagszövetű lombzattal. Venyigéje tömör, vastag, hosszú izületközű, mellékajtásoknak bővében van. Virágzata kicsiny, szabályszerű, jobbadára a párta alatt termékenyül. Termésfürtje közepes, inkább laza s nagyon változóalakú, legtöbb közte a rövid, hengerded alak. Bogyói nagyok, kerekgömbölyűek, szalmasárgák, vastag porcoshéjjal. Húsuk olvadozó, nagyon kellemes édesízű, felséges aromával. Általában rendkívül szép és nemes szőlő. Eltartásra és szállításra kiválóan alkalmas. Bőven terem, de magas művelést igényel. Szeptember hó második felében érik.”*

Az 1975-ben megjelent *Német Márton-féle Ampelográfia* album is listázza, tőkáját középerősnek minősíti, fűrtjét, bogyóját tömörtnek, kicsinek, sárgának. Nem tudjuk mire vélni, de hát nem lévén tudósai

e szakmának, talán nem is nekünk kell eldönteni, hogy a rozsdafoltos fehér apa meg a vörös anya hibridje miként lett előbb sárga s nagy-, aztán később zöld s kisbogyójú... De majd meglátjuk hol az igazság: az oltványokat a Jókai-kert jövőre megkapja Kecskemétről.

A Chasselas – ahogy a szőlőt csak csemegéző közönség ismeri: a Saszla – az egész világon elterjedt. Legnagyobb termőterületeit Franciaországban találjuk. Hozzánk a 19. században került, s ma is hódít. Jó bor is készül(het) belőle. Azok a nemesítők, akik a filoxéra után nekiláttak feltámasztani a magyar szőlőkultúrát, keresztezéseikben szívesen választották fehér vagy piros változatát, s ezeknek számtalan keresztezését más francia fajtákkal.

Saszla-hibrid a Jókai Mór is.

János árnyékában

A Mathiász nevet az érdeklődő laikus közönség is hallhatta már, ismerheti. Mathiász János az első nagy szőlőnemesítő nemzedék óriása. Életútja, szakmai karrierjének részletei ismertek. Ő volt az, aki a kiegyezés évkörében elhagyta Abaúj megyei főispán-titkári állását, hogy fajtagyűteményt hozzon létre Kassa határában, a Rozália-hegyen, 1600 (!) fajtával. Ezt követően előbb *Andrássy Gyula* miniszter százholdas szőlőskői (ma Viničky) szőlőjének vincellerje lett, majd (Tokajt is érintve), a század utolsó évtizedében a Kecskemét határában fekvő Katona-telepre költözött, hogy a filoxéra katasztrófája után itt, a homokon virágoztassa fel a szőlőgyökéretű-rezisztens szőlőoltványok légióját. Összesen mintegy 3700 fajtaeresztést végzett, s ezek közül 50–60 ma is terem, nemcsak itthon, de külföldön is. Néhányat közülük mindenki ismer: a Szőlőskertek királynőjét vagy a Csabagyöngyét. Utóbbi szőlőpárjából az egyik egyébként

ugyancsak az a piros-vörös („szégyenpiros”) bogyós Bronnerstraube, ezzel találkozunk anyaként a Chasselas Jókai Mór fogamzástörténetében.

A János árnyékában élő Józsefről viszont nagyon keveset tudunk. Ő is, miként bátyja, s András nevű öccsük, aki 1915-ben, Miskolcon halt meg, Ádámföldön (ma: Mošurov) született, 1852. mácius 12-én. Tanítónak tanult, mesterként Nagymihályra (Michalovec) szegődött, az ott működő elemibe. Hamarosan mint igazgató tűnik fel a címtárakban, s ezzel egy időben, az 1880-as években tanulmányt ír Napsugár mint munkás címmel, aztán 1892-ben egy másik fontos írást is publikál a Tokaj-hegylajai szőlők rohamos pusztulásáról. Mert szenvedélyes fajtagyűjtő, akár csak a bátyja. Nagymihályi kertjének büszkeségeit áruba is bocsátja. Egy 1899. évi árjegyzékét néhány éve az Axioart árverési portálon kínálták vételre. Sajnos a tétel illusztrációján a felbontás miatt nehezen olvashatóak a betűk és a számok, de az a témánk szempontjából döntő érdekességű tény igen, hogy CSAK muskotály szőlőket hirdet. Huszonegy fehérét, hat vöröset és két feketét. (Ez az árjegyzék egyetlen nagykönyvtárunkban sincs meg, vagy ha mégis, nagyon eldugták.)

Lázár János feltételezi, hogy csak alkalmilag látogatta meg bátyját – akkor lehet, hogy hetekre vagy hónapokra – kertjében, a szőlőtelepen álló házában. S volt bizonyosan, amikor hozott magával Jókai Mór oltványokat. Hiszen megeredtek, s ma egyedül itt tenyészik a fajta, amelyet egyébként idővel az élő gyűjtemény felmérői bátyjának a nevére vettek: több adatbázisban is Mathiasz János nemesítési produkciói közt szerepeltek. Ami pedig tény: egészen biztos,

hogy éppen olyan szorgalmas és tehetséges nemesítő volt – ő is főleg a csemegefajták körében –, mint János. Sorsáról, életútjáról, családjáról, szakmai karrierjéről, haláláról semmi továbbit nem tudunk.

Budai Borpanoráma

Amikor Jókai először látta vendégül svábhelyi kertjében édesanyját, aki Laborfalvi Rózával kötött (első) házasságát keményen ellenezte, a nagyasszony szinte azonnal felfüggesztette elutasító álláspontját. Két konkrét oka is volt erre. Menye éppen szárnyast kopasztott a tornácán, ügyesen demonstrálva, hogy nem csak a megszentelt deszkákon, de a konyha vidékén is helytáll. A másik ok, hogy a szőlőtábla legfelső szintjéről (ezt most a Magyar Madártani és

Természetvédelmi Egyesület épületének keleti homlokzata előtt futó ösvény jelöli ki) nagyszerű kilátás nyílt (s nyílik) Budára és Pestre. Jókai büszkén bemutatta édesanyjának mint birtoka legfőbb attrakcióját, nagy elismerést szerezve: a nagyasszonyt lenyűgözte a látvány. Jókai később meg is festette, mintegy védjegyeként kerti paradicsomának (a Kadarka Kör BUDAI BORPANORÁMÁNAK nevezte el ezt a spektakulumot, a festmény reprodukciója fölé oda is írtuk azon a táblán, amely a kilátó ösvény súlypontját jelöli).

A panoráma-sétány kiépítése – tulajdonképpen mértéktartó tereprendezéssel történő kialakítása – része a Jókai Mór fajta telepítését keretbe foglaló koncepciónak. A korlással teraszra igazított sétány déli pontjánál egy kiülővel ér majd véget. Lábunk alatt fekszik Kadarkánk Kertje, a Kadarka kör szőlőse, amelynek terméséből 2016-ra már újjászületett a hajdani híres vörös bor, a budai reinkarnációja, az ANNO. A vendégfogadó, bőrkóstolásra is alkalmas vendéglátó teret délről egy sor Jókai-szőlő zárja majd le, pergolára felfuttatva dús lombját.

2017 tavaszán érkeznek meg Kecskemétről Budára az oltványok, hogy a lugasfalat 2018-ban már teljes pompájában élvezhessük, árnyékában borozgatva. Keletről a megszentelt placcot korlát határolja, mintázata Jókai egykori nyaralójának teraszkorlátját imitálja. Terveink szerint egy másik háromméteres korlátszakasz határolja majd a panoráma-sétány hangulatos szakaszát is. ●

FÉNYÍRDA

Mátyás, a vándor

Ezt a képet – amely a Fővárosi Levéltár Klösz György-gyűjteményéből került föl a Fortepanra – mindenki első pillantásra képes azonosítani. A Vajdahunyad váránál járunk, háttérben a Műjégpálya. Hát persze. Mégis, második pillantásra már furcsa a felvétel: a török sátor még hágyán, meg a korcsolyacsarnok sziluettje is, de a hatalmas dombormű... Mit keres a bautzeni emlék a Vajdahunyad vára falán?

Ez utóbbira könnyű felelni: a fotó ugyanis az „eredeti” várat ábrázolja, azt az 1896-ra emelt, ideiglenesnek szánt építményt, amely formájában és díszítvényeiben is különbözött a ma látható marandától. Az ezredévi országos kiállítás történelmi főcsoportjának kortárs leírásában pedig elolvashatjuk, hogy *Alpár Ignác* a gótikus „torony falterületeit sem hagyta díszítés nélkül. Egyik oldalába beillesztette

Hunyadi Mátyás király nagyszabású emlékszobránának másolatát, melyet Bautzenben (Szászország) az eredetiről öntette gipszbe a történelmi főcsoport igazgatósága. E szobrot (...) 1486-ban állították a hírnevű királynak hódolatul.

A kérdés már csak az, hogy hová lett az uralkodó egyetlen hiteles képmásának tekintett mű gipszmásolata azután, hogy véget ért a fényes történelmi bemutató. Annyit biztosan tudhatunk, hogy nem ez került fel a Várba, a dominikánus kolostor falára. Azt ugyanis *Lux Kálmán* építész faragta kőbe 1929-re, és a következő évben a székesfővárosi műemléki bizottság helyeztette el a középkori épületen. A feljegyzések szerint a Lux-féle másolat mintájául éppen az a gipszöntvény szolgált, amely egykor az ezredévi bemutató számára készült.

Nos, az a legvalószínűbb, hogy ez a másolat ugyanaz, amelyet ma is láthatunk a külső-terézvárosi Epreskertben. Mint ismeretes, *Stróbl Alajos*, amikor 1889-ben létrehozta szobrásziskoláját, a korban természetesnek számító gesztussal nekifogott a művészettörténeti másolatgyűjtemény felállításának is. A források megemlékeznek róla, hogy a szobrász gyakorlatilag mindent begyűjtött, ami csak a keze ügyébe került – a Parthenon frízének kópiájától a józsefvárosi kálvária eredetiéig –, és ami e pillanatban minket érdekel: a magyar reneszánsz nagy kutatója, *Balogh Jolán* szerint az Epreskertbe került az ezredévi kiállítás számára készült bautzeni emlék-öntvény is.

A történet érdekessége, hogy erről a másolatról nem csak egyetlen kópia készült. 1931-ben, amikor a szegedi Mátyás téren álló alsóvárosi templom előtt létre akarták hozni a Hunyadiak ligetét, *Klebsberg Kuno* kultuszminiszter adományaképpen ide is került egy bautzeni emlék. Az epreskerti szobrásznövendékek készítették, mindössze annyiban különbözik csak a budaváritól, hogy azt Lux a Hunyadiak és a meghódított tartományok címerével is kiegészítette. ●

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

*Balla Zsófia**Szegények karácsonya**Mindenki azt hiszi: szegény.**Én is az vagyok – mondja sokszor –,**újságot járat, bor fűti s ebéd.**Tán kupori lelkére gondol.**Te, mondd: a nincstelenség valóban elért?**Függ-e sorsod savanyú irgalomtól?**Aki szegény, az a legszegényebb:**nem csak az ág, – a törvény is lehúzza.**Isten felel a helytartóiért.**Farkas hoz törvényt, hogy ne jusson puszta**föld se, aludni... legfeljebb Szenteste, egy adag**leves. Miféle emberek állnak isten helyére,**hogy másnak lassú halált szabjanak?**Honatyákból csak úgy dől a szalon-cukor**ígéret s sziporka harag.**Hibáztat, mielőtt véd: elébb beléd harap.**De miért hallgatunk mi mind?**Csak nem pénz vagy félelem tömi el a szánk?**Aki szól, földönfutó lesz?**Nemes váltót ad át.**A mélybe bújnék, egy öl földbe, hóba,**ne halljam ezt a parázs zúgást,**a szegények hosszú tengermoraját.**A Nincs mérhetetlen vidék.**Elnézzük, hogy ember a faggyal**és minden nappal**mélyebbre: szenny olajába merül.**Ég, hó, éhség, – örül, ki nem próbálta még.**Világunkba beleszakad a film,**s csak félrenéz, motyog a lélek.**Minden éhes perccel fogyó hold az esély.**De segít-e ha szégyellem magam.**Ó ünnepek, most hozzátok beszélek.*

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

ÁRAMVONAL, FŰRÉSZFOG, CIKK-CAKK / A MODERNIZMUS MEGSZÉPÍTÉSE

*Csontó Sándor***„Nem egyenes, nem kerek, Nem függőleges, nem vízszintes, Nem párhuzamos, nem parabola, Cikk-cakk.” (Palasovszky Ödön, 1928.)**

Mindent tudni akart az art decóról, de eddig még nem született ilyen kiadvány? Most végre napvilágot látott! Ezt a könyvet a szerző saját bevallása szerint egy laikus, egy outsider írta. Nem építész, nem művészettörténész, nem szakmabeli. Vajon nekünk, olvasóknak fontos ez az állítás? Az, aki több mint tíz évet áldozott az életéből arra, hogy mindent megtudjon a szecesszióról, majd ebből hat évet az art decóról, tényleg amatőr maradhat? A Magyar art deco építészet albumának többszöri, élvezettel teli átlapozása után,

ezer fotó, négyszáz lenyűgöző épület és nyolcvannyolc építőművész rövid életrajzának elolvasása végén kijelenthetjük, hogy természetesen nem! Mert fel sem merül a kérdés, a produktum magáért mesé! Izgalmas, hiánypótló és elismerésre méltó. A szakma egy részéről nyilván lesznek negatív vélemények: „ez nem is ártdekkó, én már húsz éve dolgozom ezen a témán, az íróasztal mellett nincs időm írni, muzeológusként engem nem szponzorál senki” stb. Az utóbbi évek legjobb könyveit „megszállott amatőrök” adták ki, hallottuk nemrég *Török András*tól egy másik kötet bemutatása kapcsán. Még igaz is lehet.

A szecessziós Budapestet mindenki ismeri, százan írtak róla, milliós rajongótábora van. Az art deco már kicsit nehezebb falat, szögletesebb téma, és sokkal nehezebben definiálható. Az első példákat már 1910 körül felfedezhetjük Németországban, Franciaországban és az Osztrák-Magyar Monarchiában. A szakirodalom az 1925-ös párizsi Exposition des Arts Décoratifs et Industriels Modernes kiállítást teszi meg kiindulópontnak. Nevét mégis csak a 60-as években ragasztották rá (*Bevis Hillier*), addig hol modern díszítménynek, cikkcakkos stílusnak, hol megszélidített avantgárdnak, Jazzmodern style-nak nevezték. Volt lépcsős, geometrikus, orfista és áramvonalas irányzata; ókori, egzotikus, kubista, klasszicista, biedermeier és neobarokkos „beütésekkel”, elemekkel. Az utolsó iparművészeti stílus, amely számos képzőművészeti forrásból merített, és az első modern divathullám, amely a két világháború között globálisan hatott a formatervezésre, a tipográfiára,

az alkalmazott grafikára, a divatra, persze a festészet-szobrászat-építészet szentháromságán túl. Bútoraival, tárgyaival beköszönt a nap-palikba, kihatott a szabadidős tevékenységekre (színházak, mozik, éttermek), a sorozatgyártással a hétköznapi használati eszközökre. A témával kapcsolatos első hazai kiállítás csak 1985-ben rendezték meg az Iparművészeti Múzeumban, legutóbb, négy éve pedig a modernista lakásművészetet vették górcső alá ugyanitt.

A kötet publikálásáig elképzelni sem tudtuk, hogy mennyire gazdagon jelennek meg az art deco építészeti (és társzművészeti) elemek Magyarországon. *Bolla Zoltán* – eredeti szakmáját tekintve grafikus – grandiózus munkájáról évekkal ezelőtt ízelítőt kaphattunk, amikor internetes képadatbázisát feltöltötte, és az anyag egy részét ingyenesen letölthetővé tette. Idén tavasszal megszületett az e-könyv változat, és most a nyomtatott verzió, amelyben a könyvterv, a tipográfia, a tördelés és a fotók döntő többsége is a szerzőt dicséri. A lelkes fotós és építészettörténet-kutató legalább háromszor autózta körbe az egész országot, hogy mindent kiderítsen egy házról, a tervezőjéről és hogy a legjobb fényképfelvételt tudja elkészíteni az adott témáról. A saját idejéből, a saját költségén. Nekünk, magyaroknak nem voltak emblemikus, kifejezetten art deco stílusban alkotó művészeink, mégis sokan hoztak létre maradandót, nem csak az ország határain belül, hanem szerte a nagyvilágban. Az ismert nevek közül a számos műfajban nagyot alkotó *Lajta Béla* és *Kozma Lajos*, a *Vágó*, *Löffler* vagy a *Román* fivérek éppúgy szerepelnek a könyvben, mint a neobarokk épületeiről elhíresült *Wälder Gyula*, valamint *Györgyi Dénes*, *Vidor Emil* és *Medgyaszay István*. Kutatásainak eredményeképpen viszont olyanok is reflektorfénybe kerültek, akikről eddig szinte soha nem hallottunk. Csak ámulni tudunk *Czillér Antal*, *Csanak József*, *Sajó István*, *Porgesz József*, *Ginczler Herman* stb. építészek vagy „csak” építőmesterek csodaszép – nem ritkán a nyugati alkotókhoz is mérhető –, izgalmas munkáin. A hatalmas mennyiségű bérháznak és középületnek köszönhetően Budapest a főszereplő. De a könyv talán legnagyobb érdeme, hogy beemeli a vidéki Magyarország településeinek szebbnél szebb házait (közintézményeket, ipari létesítményeket, templomokat is) Karcagtól Szombathelyig, Balassagyarmattól Pécsig. A rendkívül széles merítésben olyan jellemző stílusjegyekre is felhívja a figyelmet, amit még az avatott szem sem lát meg: bejárati ajtók és kerítések rácsai, korlátok és lámpatestek, zárt erkélyek, kapubületek, homlokzati frízek, szobrok és kiemelt, hozzátett, rábiggyesztett díszek. De korántsem vesz el a részletekben, mert az adott művészek életművén belül csak arra fókuszál, hogy mit alkottak az art deco stílusban belül. Bolla odáig merészkedik, hogy a bajai, hódmezővásárhelyi vagy szolnoki példákra párizsi, berlini vagy hamburgi fényképes analógiákat idéz, mert szerinte egyes épületek bármelyik New York-i utcasarkon megállnák a helyüket. Tiszteletreméltó szívóssága és alaposága mellé sokszor a szerencse is társult. Például, amikor egy kolléganőnek arról panaszkodott, hogy nem talál több anyagot Sajó építészről (a most lebontott debreceni stadion tervezője), kiderült, hogy a hölgy a rokona. Így derült fény a debreceni mester floridai, New York-i és miami tevékenységének fontos, eddig nem ismert részleteire.

A szerző külön kiemeli *Ferkai András* és *Gerle János* munkásságát és jelentős segítségét. (Tegyük hozzá *Vadas József*ét is.) A végeredmény szép és áttekinthető lett, valódi hasznos olvasmány, a legátfogóbb munka a stílus hazai képviselőiről, amit újra-meg újra leemelünk a polcra. Mint a cím is jelzi, ez az első kötet, a következő egy év múlva várható. Abban a társzművészetek – a tipográfia, a reklámanyagok, díszlet- és jelmeztervek, iparművészeti alkotások – játsszák majd a főszerepet. ● *Bolla Zoltán: A magyar art deco építészet* Ariton Kft. 2016. 272 oldal, puha kötés + védőborító, kivehető budapesti térképmelléklettel 7990,-Ft

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

**FEKETE GÁBOR – DÉS MIHÁLY:
BUDAPEST, HA LESZÁLL AZ EST**

Corvina Kiadó

Fekete Gábor fölfedezett valamit, amit így, legalábbis ennek a városnak a vonatkozásában, még senki se dokumentált. Nehéz olyan helybeli fotóművészt elképzelni, aki ennyire elfogulatlanul csodálkozna rá a pesti tájra, mint ahogy azt Fekete Gábor teszi. Nincs benne se előítélet, se pedig hátsó szándék. Egyáltalában nem szépít, de nem is kejeleg a csúfságokban. Nem befolyásolják a közismert klisék, komplexusok, közhelyek. Fölfedez, örül, meglepődik. Úgy fényképez, mintha tényleg először látná ezt a várost.

Ára: 5990 Ft**FODOR VERONIKA:
LEGENDÁK A PANNÓNIA
GŐZHAJÓ FEDÉLZETÉRŐL**

Holnap Kiadó

Anton Aulinger hivatása a legkevésbé sem hagyományos: utazó legendagyűjtőként telnek mindennapjai. Útitársai lesznek a segítségére, hogy megszerezze a célul kitűzött különleges, érdekes vagy meglepő történeteket, melyek régmúlt korok világát idézik. A történet végén az is kiderül, sikerül-e Antonnak összegyűjteni és dobozba zárni a különböző évszázadok ismeretlen legendáit: a repülés korának szereplőit, a bányavirágokat vagy éppen a mechanikus embert.

Ára: 2900 Ft

Karácsonyig minden fél áron a Holnap Kiadónál!

**GÉRA ELEONÓRA ERZSÉBET:
BUDA VÁROS TANÁCSÜ-
LÉSI JEGYZŐKÖNYVEINEK
REGESZTÁI, 1708–1710**

Budapest Főváros Levéltára

Budapest Főváros Levéltára a legfontosabb korabeli városi dokumentumnak tekintett tanácsülési jegyzőkönyvekből ezt megelőzően két kötetet adott ki: az egyik az 1699–1703, a másik az 1704–1707 közötti időszakra öleli fel. A most megjelent kötettel immár a 18. század bonyolult és mozgalmas eseményekkel teli teljes első évtizedének legfontosabb városi forráscsoportja vált elérhetővé.

Ára: 3900 Ft

Mégvásárolható Budapest Főváros Levéltára titkárságán (1139 Budapest, Teve u. 3–5.)

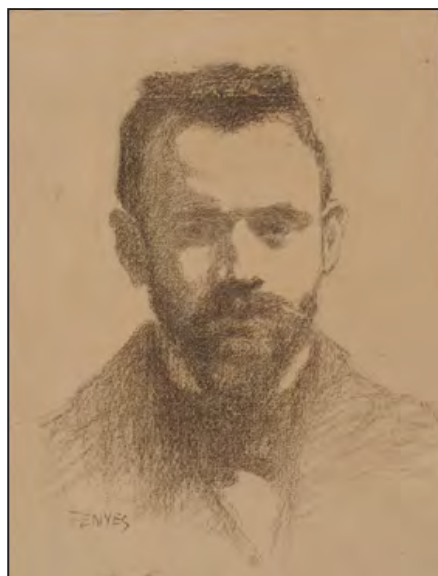

AZ ISMERETLEN GÖRL

Huncutságok a pesti éjszakában

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2017. április 9-ig

Hol voltak Budapest Szimpla kertjei az 1930-as években? Mennyi pénzt mulatott el Pesten a Wales-i herceg? Mennyit kerestek az őt szórakoztató táncosnők? Mely magyar arisztokraták keresték a lányok társaságát? A mulató (korabeli szép magyar kifejezéssel élve: dancing) volt a magyar arisztokrácia és a külföldiek szórakozó- és találkozóhelye, ahol pezsgő és műsor mellett lehetett élvezni egymás társaságát. Legendás időszak volt ez: a külföldi újságok Budapest éjszakai életét Londonnal, Párizssal, New Yorkkal azonos rangúnak tartották. Még ma is sokaknak ismerősen cseng a két hajdani luxusmulató, az Arizona, és a Moulin Rouge neve. Kiállításunk e korszak névtelen művészeinek és neves vendégeinek állít emléket. A tárlat kurátora *Molnár Dániel* színháztörténész, aki 5 közgyűjtemény és 6 magángyűjtő eddig ritkán vagy soha nem látott kincseiből állította össze a kiállítást. ●

RIPPL-RÓNAITÓL VAJDÁIG

Modern magyar rajzok Gombosi György művészettörténész gyűjteményéből 1900–1945

Magyar Nemzeti Galéria Grafikai kabinet, 2017. március 19-ig

Gombosi György reprezentatív rajzgyűjteményét 2016-ban vásárolta meg a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria a művészettörténész családjától.

Gombosi tervszerűen gyűjtötte a rajzművészet alkotásait. A századfordulótól kezdve a második világháborúig terjedő időszak csaknem valamennyi jelentősebb művészenek a rajzait megtaláljuk gyűjteményében, a lapok műfajukat és technikájukat tekintve is igen változatosak.

A kiállításon a 20. század első felének rajzművészetét jól reprezentáló nyolcvandaras anyagot – aktok, portrék, tájképek – láthatunk a 41 éves korában a fasizmus áldozatává vált *Gombosi György* művészettörténész, író gyűjteményéből. ●

Fényes Adolf: Vedres Márk arcképe, 1907 körül © Magyar Nemzeti Galéria

ÉSZAKI SZENVEDÉLY A BFZ-VEL

Orosz klasszikusok észti felütéssel

Műpa, 2017. január 12-13-14.

Tökéletes ajándék lehet a Budapesti Fesztiválzenekar januári koncertsorozata a világjáró észti karmesterrel, *Paavo Järvivel* és a norvég cselőlóművésszel, *Truls Mørkkel*. Järvi tetőtől talpig muzikus – munka közben nézni majdnem olyan szórakoztató, mint meghallgatni a végeredményt. Jelenleg a japán NHK vezető karmestere, de máig sokat tesz az észti zene nemzetközi megismertetéséért. A magyar közönség először hallhatja régi barátjának, *Erkki-Sven Tüünek* a *Sow the wind* (Ki szelet vet) című darabját, amelyet *Arvo Pärt* 80. születésnapjára írt. *Truls Mørk Sosztakovics* 2. csellóversenyét játssza. A 20. századi gordonkairodalom alapművének számító darabot a szerző 1. csellóversenyéhez hasonlóan *Msztyiszlav Rosztropovics*nak ajánlotta. A hangversenyek záródarabja *Prokofjev* 1947-ben írt 6. szimfóniája, amelyben a II. világháború tragédiáinak állított emléket. ●

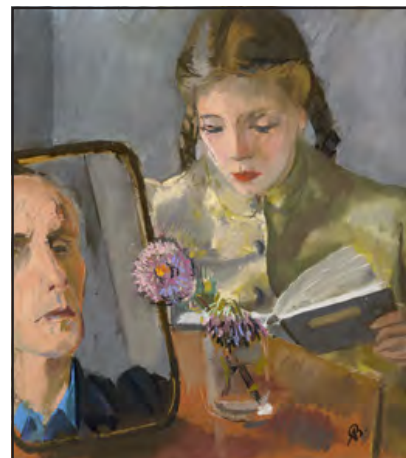
Paavo Järvi. Fotó: Kaupo Kikkas

GYERMEK/KOR/KÉP

Gyermek a magyar képzőművészetben

Budapesti Történelmi Múzeum - Vármúzeum, 2017. február 19-ig

Kiállításunk négy évszázad távlatában mintegy 200 művet tár a közönség elé a magyar képzőművészet legszebb alkotásaiból. A 17. századtól napjainkig készült festmények, grafikák, szobrok, fotók és videó-munkák sora mutatja be a témát. Minden terem egy-egy témakört jár körül, egymás mellé helyezve, ütköztetve, társítva különböző korok képalkotását az anyaságról, családról, nemi szerepekről, játékról, iskoláról, szegénységről, háborúról és a felnőttek nosztalgikus visszatekintéséről. ●

Bernáth Aurél: Tükrös önarckép Marilival, 1945.

MUSICAL LÁTKÉPEKKEL ÉS ANGYALOKKAL

Zappe László

A BUDAPEST olvasói bizonyára nagy örömmel néznék a Madách Színház legújabb produkcióját – legalább öt percig. *Túri Erzsébet* díszlete ugyanis hatalmas, felkasírozott budapesti látképekből áll. Iparművészeti Múzeum, Halászbástya, ilyesmik. Az ismerős nevezetességek. A többi már ízlés kérdése.

A régi magyar filmek rajongóival, akiket *Kabos Gyula* és *Gombaszögi Ella*, *Törzs Jenő* és *Perczel Zita* emléke vonzana a színházba, hogy *Tolnay Klárit*, *Berki Lilit*, *Gózon Gyulát*, *Komlós Vilmost* és *Herczeg Jenőt* (az egykori *Hacsek* és *Sajó kettóst*) már ne is említsem, ugyanez a helyzet. Éppúgy szerethetik a mai musicalszabványt, mint bárki más. Vagy éppúgy utálhatják. *Galambos Attila* és *Szente Vajk* átiratában éppúgy nincs semmi eredeti, mint *Bolba Tamás* zenéjében.

Bár az eredeti film sem igazán eredeti. Ne mondassák, hogy torzítom a cselekményt, ezért a Wikipédiából idézem az 1934-ben készült mozi összefoglalóját: „Szűcs János bank-vezérigazgató nagy nőcsábász, de ezúttal szeretné messze, távol a világtól és a nőktől egy hónapos szabadságát eltölteni. Mielőtt elindulna, egy remek autót vásárol 20 000 pengőért, amikor az autószalomban nézelődő ifjú hölgy felkelti az érdeklődését. ... Szűcs úgy intézi, hogy

a lány, Kovács Vera, a kis gépirólány a bankjából, kapja meg az autót nyere-mény gyanánt (mint a „tízezeredik” vásárló), s anélkül, hogy elárulná kilétét, a lány sofőrjéül szegődik, mert szeretné, ha a lány a rangja és a vagyona nélkül is megszeretné. A pár Lillafüredre indul. Itt Vera az osztályvezetője révén megtudja, hogy akit ő sofőrnek hitt, az valójában a bank vezérigazgatója. Mivel úgy gondolja, hogy csak egy tréfa vagy fogadás tárgya volt, Vera a másik férffal vacsorázik (aki a bank vezérigazgatójának mondja magát). Azonban végül otthagyja, és mert jobban kedveli, visszatér a „sofőr”-höz, akivel azon nyomban eljegyzik egymást.” A fenti okból ugyancsak hiteles forrásból, a XX. század képes lexikonjából citálom *Korda Sándor* 1916-os alkotása a *Mese az írógépről* tartalmát: „Az egyszerű *Lehmann Vilma*t nagy szerencse érte, felvették a *Közgazdasági Bankba* gépirónőnek. A bankfiúkat, az osztályvezetőt és a hírhedt nőcsábász grófit is vonzza a lány szépsége és tartózkodó modora, ám minden igyekezetük megtörik a lány szerény, de határozott magatartásán. Honti, a bank vezérigazgatója titkárnőt keres. A válaszába a szép és megbízható munkaerőre, *Vilmára* esik, aki nagyszerűen látja el új munkakörét. Honti vezérigazgató egyre

jobban érdeklődik a lány iránt, végül ajánlatot tesz az egyszerű gépirókis-asszonynak, hogy legyen a barátnője. De *Vilmához* csak az anyakönyvvezetőn keresztül vezethet út. Honti nem akarja őt elveszíteni, ezért megkéri a kezét, és ő boldogan lesz a felesége.”

Az újabb, hangos és zenés filmben kicsit tekervényesebb az út a vezérigazgató és az irodista lány között (oda és vissza), de az eredmény ugyanaz. A szerelemben feloldódnak az osztálykülönbségek. Ellentétéről meg igazából szó sem esik.

A főbb szerepek alakítói arról akkor is illik megemlékezni, ha bennük sincs semmi többlet izgalom, korrekten megfelelnek az illúziókeltés minimumának. Az énekhang a technika mai állása mellett nem lehet probléma. *Simon Boglárka* vonzó ifjú hölgy, pöttös ruhában (a hiteles jelmezeket *Kovács Yvette Alida* tervezte), hihető, hogy az alsó középosztályból származik. *Szerednyey Béla* ebben támogatja is az apja szerepében. Baj abból sincs, hogy a vezérigazgatót játszó *Nagy Balázs* nem különösebben színes egyéniség. Színekről gondoskodik *Simon Kornél* és főképp *Magyar Attila*. Bölcs döntés, hogy meg sem próbálja *Kabos Gyulát* utánozni. Önmaga jobbik felét, a kontrolláltan, fegyelmezetten mókázó bohócot hozza. *Dobos Judit* rutinosan használja hatalmas termetét, *Trecksó Zsófia* eleven barátnő és kérértlen bizalmas, és kellő iróniával vezeti az angyalok karát. *Merthogy* az is van. A rendező, *Szente Vajk* bizonyára általuk tudatja, hogy ő sem egészen együgyű, tisztában van a mese valóságtartalmával. ●

ÉTKEZÉSI ÍRÓ

Finálé

szöveg: Jolsvai András, fotó: Sebestyén László

Most, hogy sorozatunk végére értünk, és az étkezési író ismét elnyeri eredeti jelentését, lesz belőle egyszerű aludtfej megint, talán ideje volna valami összefoglalás-félre vetemednünk. Hiszen az elmúlt két esztendőben jártunk már méregdrága, elegáns éttermekben, melyek ki se látszottak a sok Michelin-csillag alól, s jártunk fapados járdacsárdákban, ahol köröm közül ettük a főtt kolbászt, s mindkettőben meglettük, megellettük a magunk örömét. Voltunk törzsvendégek és turisták, magányosak és csoportosak, megismerkedtünk séfekkel, pincérekkel, pikolófiúkkal és feketemosogatókkal (itt nem a bőrszínre, hanem a feladatra utalunk), áttekintettük, hogyan illik rendelni, fizetni, asztalt foglalni manapság, hogy miként viselkedjek a férfi és a nő egy vacsorának álcázott randevún, megnéztük, mi a zene szerepe a modern gasztronómiában, és hogy hová tegye, hová teheti a vendég a kabátját manapság. Elmerengtünk a pacalevés és a halfogyasztás különbségén, megtudtuk, hogy mit csinál egy sommelier, és hogy lehet szarvasgomba-ízű vargányát termesztetni. Egy szóval végigjártuk a hazai (és egy kicsit a külhoni) gasztronómia majd minden

grádicsát, most tehát nem marad más dolgunk, minthogy kitegyük a pontot a mondat végén. (Vagy hogy feltegyük a koronát az í-re: csak nem bírtam kihagyni!)

Mégse várjanak tőlem valami tudományos összefoglalást. Akik végigkövettek engem ezen a kétesztendő úton, talán észrevették, hogy számomra az étkezés nem elsősorban táplálékbevitel, energiatöltés vagy efféle: nem, szerintem az étkezés közösségi élmény, az örömszerzés egyik jellegzetes módja. Kevés szomorúbb dolog tudok elképzelni, mint magányosan, egyedül enni. Az ember, vélem én (és persze Aronson), társas lény, s olyan kulcsfontosságú élmény, mint az evés, nem igazán működhet társak nélkül.

Következzék akkor, mintegy illusztrációként, egy régi történet. Valamely kerek születésnap örvén esett meg, persze, hogy barátaimmal kizúdultunk a Pilisbe, Dömös fölé, egy patakparti tisztásra, hogy egy pászortarhonyával emeljük az ünnep fényét. Az efféle közös, szabadtéri főzésnek csak egyetlen ellensége van, az időjárás: ha esik vagy fúj, megette a fene az egészset. (Ja nem, van még egy ellenség, az erdőőr – ha az ember tiltott helyen és időben gyújt tüzet, megnézheti magát. És

manapság egyre több a tiltott hely és idő: de ez a történet még abból a korból való, amikor – az erdőkből legalábbis – nem ez volt a helyzet.)

Csodás, napsugaras koraósz volt, voltunk vagy egy tucatnyian, mindenki hozott valamit a hozzávalókból (ez már maga is élmény, a logisztika megszervezése efféle kalákakor, hogy kinél legyen fakanál, kinél vöröshagyma, s ki hozza a bográcsot, ki a főzővizet), a férfiak tüzet raktak, a nők hagymát pucoltak, húst aprítottak (mi ugyanis nemcsak kolbásszal, hanem marhahússal készítjük a pászortarhonyát – voltaképpen egy marhapörkölt alapra jönnek az extrák), a gyerekek csúsztak-másztak a patakparton, aztán valaki (szerénységem tiltja felfedni kilétét) kezébe vette az irányítást, egymás után bekerültek a hozzávalók a bográcsba, s amíg fortyogott az étel, megterítettünk az erdei faasztalokon, s akik nem vezettek visszafelé, megkóstolták a könnyű fehér borokat is.

Aztán ettünk, beszélgettünk, énekelgettünk, sétáltunk, pakoltunk. És akkor is azt gondoltam, amit most, hogy egy ilyen élménynél kevés boldogságosabb dolgot ismerek. ●

Kedves Előfizetőnk!

Ismét eltelt egy év, reméljük, hogy Ön továbbra is a **BUDAPEST** előfizetője marad.

Az előfizetés díja változatlanul 5000 forint, melyet az alábbi módokon tud befizetni:

- **A mellékelt sárga csekken.**
A közleményben kérjük feltüntetni annak a személynek a nevét és pontos címét (emelet, ajtó is), akinek a lapot előfizetik.
- **Banki átutalással, melyhez az adatok:**
Kedvezményezett: Summa Artium Nonprofit Kft.
Szám száma: 16200106-11569909
Közlemény: Budapest folyóirat + annak a személynek a neve és pontos címe (emelet, ajtó is), akinek a lapot előfizetik - tehát nem feltétlenül a befizető.
- **Személyesen készpénzben a kiadóban:**
Summa Artium 1054 Budapest, Honvéd utca 3. V. 13. (21-es kapucsengő), munkanapokon 9 és 17 óra között. (2016. december 26-30. között zárva.)

Ha időközben rendezte előfizetési díját vagy előfizetése nem decemberben jár le, kérem, levelünket tekintse tárgytalannak.

A **BUDAPEST** előfizetés ideális karácsonyi ajándék város-szerető családtagjainak, ismerőseinek.

Szóló lapszámok megvásárolhatók és Budapest Plusz kiadványok megvásárolhatók:

- Kiadónkban (Summa Artium Nonprofit Kft., 1054 Budapest, Honvéd utca 3., V. emelet 13. T/F: +36-1 318-3938) munkanapokon 9-16 óra között
- az Írók Könyvesboltjában (Budapest, VI., Andrássy út 45.)
- a FUGA Budapesti Építészeti Központban (Budapest, V., Petőfi Sándor utca 5.)
- a Budapest Antikváriumban (Budapest, IX., Üllői út 11-13.)
- a Litea Könyvesbolt és teázóban (Budapest, I., Hess András tér 4.)

